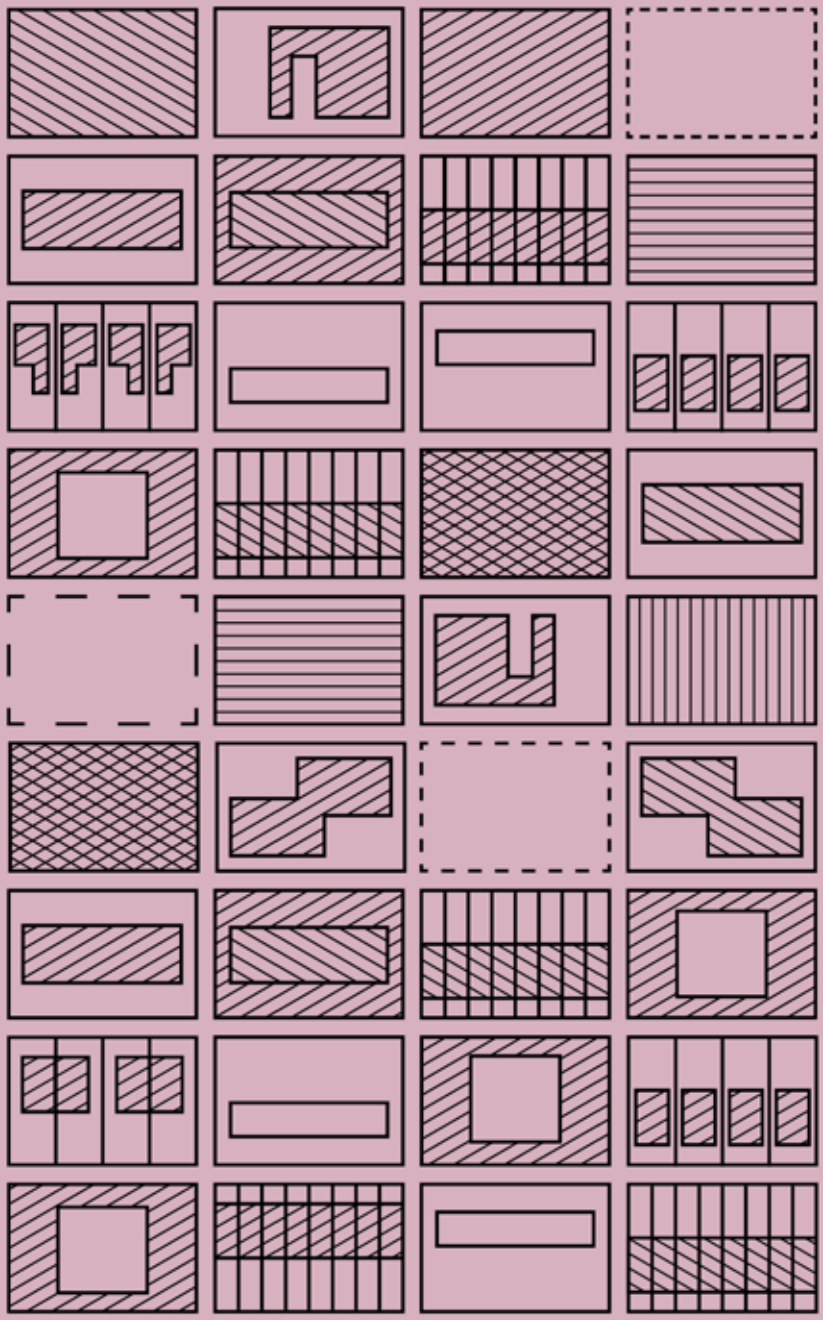
wonen

003

films
reizen

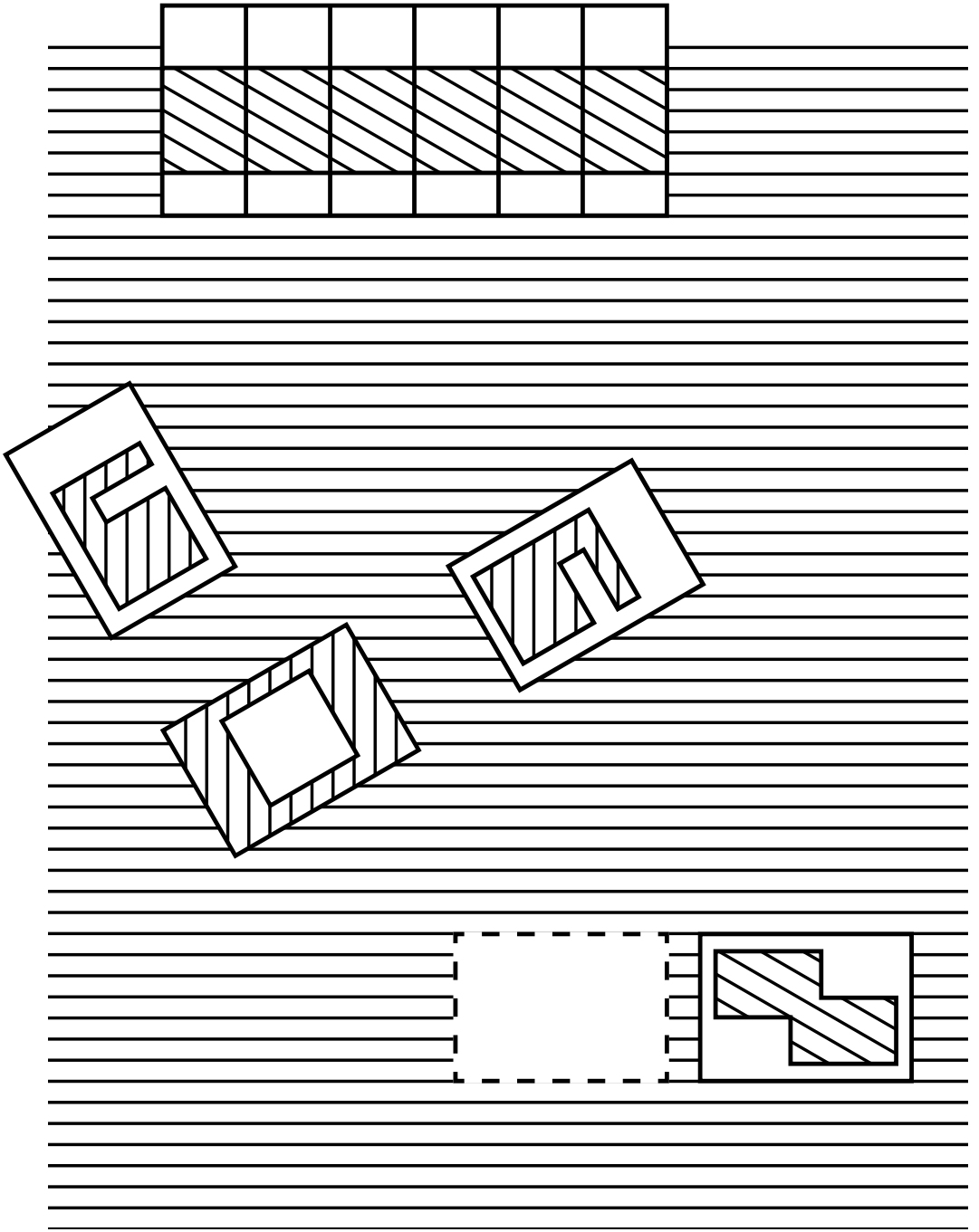
ARCHIPEL

info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

cahier

debatten
lezingen

cahier is
een uitgave
van Archipel

inleiding 1
kalender 14
activiteiten 17

18 Filip Canfyn
20 Bogdan & Van Broeck
22 Edelaar Mosayebi Inderbitzin Architekten
24 Elli Mosayebi
26 Japan: Archipel van de woning
28 Milaan + Ticino + Bergamo
30 Pilootprojecten wonen
32 Stadswandeling Antwerpen
34 Pechakucha Gent
36 Stadsvernieuwing in Gent
38 Pezo von Ellrichshausen
40 Jonge architecten regio Kortrijk
42 Mexico
44 Getting things done
46 Generatie-interviews

vraag en antwoord 52

“Tegen 2030 moeten 330.000 bijkomende gezinnen gehuisvest worden. Voor een deel daarvan zullen nieuwe woningen moeten worden gebouwd. Hoe kunnen deze woningen bijdragen tot een beter ruimtelijk beleid in Vlaanderen, dat een verdere suburbanisatie en versnippering van het woonareaal tegengaat? Hoe kunnen we aantrekkelijke en betaalbare woonomgevingen realiseren op een sociaal geïntegreerde wijze? Hoe kunnen we individuele woonwensen opvangen met minder maatschappelijke lasten en kosten? Met welke woonprojecten kunnen we daadwerkelijk een trendbreuk realiseren in de Vlaamse woningproductie?” [1] **Binnen het huidige discours over mogelijke oplossingen voor diverse, acute woonproblematieken in Vlaanderen worden nieuwe, collectieve woonvormen vaak naar voren geschoven. De toenemende bevolking, veranderende gezinsstructuren en de afnemende hoeveelheid vrije ruimte dwingen onze generatie om creatiever om te springen met wonen en ontwerpen. De vaste waarden en tradities die lange tijd golden als excuus voor de zogenaamde *baksteen in de maag* van alle Belgen komen al lange tijd niet meer overeen met de noden van de acute maatschappelijke woonproblematiek. Wij moeten het traditionele woonmodel herdefiniëren en nieuwe, duurzamere woonmodellen ontwikkelen.**

Vlaanderen blijft de meest versnipperde en verkavelde regio van Europa. Het ruimtebeslag van de harde functies als wonen, industrie, intensieve landbouw, wegen en mobiliteit is groot. Ondanks de beperkte oppervlakte en een hoge bevolkingsdichtheid springen we allerminst zuinig om met de ruimte. Bebouwing in Vlaanderen is zeer sterk verspreid, zonder duidelijk patroon. Nog steeds bebouwen of verharden we dagelijks 7,5 ha (of 15 voetbalvelden) ten koste van de open ruimte. Vlaanderen heeft – na Monaco en Vaticaanstad – de grootste verharde oppervlakte per vierkante meter ter wereld en het dichtste wegennet van Europa. Als Vlaanderen aan hetzelfde tempo open ruimte blijft innemen zal, volgens een studie van de KULeuven, in 2050 meer dan 40% van de beschikbare ruimte volgebouwd zijn.[2] De stadsvlucht van de vorige decennia heeft ervoor gezorgd dat het wonen vooral gebeurt in grote verkavelingen in buitengebieden, in verspreide bebouwing en lintbebouwing, met lage dichtheid. Hierdoor zijn er teveel verkeersgenererende functies zoals baanwinkels, winkelcentra, bedrijventerreinen. Natuurgebieden worden opgeknipt en zijn te klein en te versnipperd, waardoor ze kwetsbare dier- en plantensoorten verliezen. Vlaanderen is één van de dunst beboste gebieden van Europa en toch wordt er nog veel bos gekapt. Als we niets doen en Vlaanderen aan dit tempo open ruimte blijft innemen, zal tegen 2050 de Vlaamse ruit bijna helemaal volgebouwd zijn. De huidige situatie dient een halt te worden toegeroepen! Op welke manier kan er gestreefd worden naar een goede leefomgeving? Hoe kan betaalbaar en goed wonen gerealiseerd worden? Kwaliteitsvol wonen is immers de uitdrukking van het functioneren van een samenleving, van het functioneren van een beleid. De huidige woonconcepten zijn achterhaald. Het traditionele wonen wordt

uitgedaagd door innovatieve woontypologieën. Niet alleen de woonvorm dient herdacht te worden, ook dienen we op zoek te gaan naar nieuwe vormen van collectief opdrachtgeverschap en andere visies op grondgebruik. Maatschappelijke uitdagingen zoals grondschaarste, betaalbaarheid, milieubescherming, mobiliteit, vergrijzing en gezinsverdunning, zijn daar onlosmakelijk mee verbonden. Archipel zoomt in 2016 in op wonen en stelde een jaarprogramma samen dat diverse aspecten van deze zoektocht naar oplossingen in de kijker wil zetten om te sensibiliseren, om na te denken, om het roer om te gooien.

1.
Pilootprojecten Wonen, p1.

2.
Uit nota *Milieubeweging blikt vooruit*, opgesteld door Bond Beter Leefmilieu, 2012

Hoe kunnen we het werkjaar beter starten dan met reflecteren over het verkavelingsmodel met zijn lage dichtheid, groot ruimtegebruik, schrale openbare ruimte, grote ecologische voetafdruk? In zijn recentste boek *Het syndroom van verkavelingsvlaanderen – Radicaal pleidooi voor stedelijk wonen* legt Filip Canfyn een link tussen enerzijds het ruimtelijk woongedrag en het bijhorende beleid of non-beleid, met andere woorden, verkavelingsvlaanderen, en anderzijds de sociologische grondstroom en de bijhorende attitude, met andere woorden, vermiddenklassing. Inmiddels bereidt hij een nieuw boek voor dat een stap verder zet, waarbij hij vertrekt van die vermiddenklassing, die zich ondertussen electoraal zwaar op de kaart heeft gezet. In de eerste lezing van het nieuwe werkjaar duikt Filip Canfyn in het ruimtelijk woongedrag in verkavelingsvlaanderen.

In februari geven we het woord aan Leo Van Broeck (Bogdan & Van Broeck) die ingaat op landgebruik en densiteit, enerzijds als reflectie en anderzijds toegepast op eigen werk. Leo Van Broeck houdt een pleidooi voor een totale herschikking van het ruimtegebruik wegens onze overbevolkte en te klein geworden planeet. Specifiek voor Vlaanderen is de diagnose dubbel pijnlijk stelt hij: meer dan 32% is bebouwde oppervlakte, en bovendien op de meest gefragmenteerde manier. Iedereen woont zowat overal, het verkavelingsmodel heeft de steden doen leeg lopen en het platteland kapotgemaakt. Bovendien, zo gaat hij verder, is dit zowel ecologisch als economisch totaal nefast. We zijn Europees recordhouder

3.
Naar informatie van
Elli Mosayebi

op vele vlakken. We hebben o.a. het grootste aantal uren file per werknemer, en het grootste aantal km weg en uitrusting (riolering, waterleiding, gas, kabel, etc.) per wooneenheid. Leo Van Broeck wil ons bewust maken van de hoogdringendheid om anders met ruimte om te gaan.

Op 16 februari verleent Archipel zijn steun aan de uitreiking van de Prijs voor Architectuur – West-Vlaanderen. Omdat Archipel jong West-Vlaams architectuurtalent in de kijker wil zetten, en zeer enthousiast is over het initiatief van de Provincie West-Vlaanderen en de Orde van Architecten West-Vlaanderen. Archipel heeft doorheen zijn bestaansgeschiedenis steeds aandacht gehad voor jong talent door hen een platform te bieden. Archipel wil dit blijven doen, en onderstreept dit door mede een prijs uit te reiken in de vorm van een reischeque, omdat Archipel ervan overtuigd is dat het ervaren van architectuur inherent verbonden is met het zoeken naar de genesis van architectuur.

Zwitserland heeft een eeuwenlange traditie in coöperatieve woningbouw. De grond is schaars en dient optimaal benut te worden, niet alleen planmatig, maar ook sociaal en ecologisch. De Zwitsers hebben een streepje voor op het vlak van groepswoningbouw. Hoewel de Zwitserse architectuur vooral bekend staat om haar vaak ascetische verschijning, worden de laatste jaren de grenzen verlegd. In het werk van Edelaar Mosayebi Inderbitzin architecten ontdekken we een nieuwe woningbouwarchitectuur die het wonen herdenkt en in nieuwe vormen giet. Christian Inderbitzin, één van de drie hoofdarchitecten, komt hun werk toelichten.

In het kader van de voorjaarsreis naar Noord-Italië heeft Archipel Elli Mosayebi uitgenodigd om te spreken over de naoorlogse wooncultuur in Milaan. Na de Tweede Wereldoorlog onderging de stad Milaan een reeks van tumultueuze veranderingen. Economische groei, sociale veranderingen en de snelle modernisering vormden een vruchtbare grond voor architectonische experimenten. Huisvesting, meubilair en industrieel design vormden de belangrijkste werkterreinen van de architecten. Het succes van de Milanese interieurs en design, met name

op internationaal niveau, werd vooral mogelijk gemaakt door het bestaan van de Triënnale. De debatten en tentoonstellingen rond de Triënnale creëerden een belangrijk forum en bevorderden de vernieuwing van de nationale cultuur. Elke Triënnale bracht architecten, ontwerpers, kunstenaars, producenten, planners en werd vergezeld door uitgebreide debatten in de populaire en gespecialiseerde pers. Het werk van Luigi Caccia Dominioni vertegenwoordigt deze ontwikkeling nauwkeurig. In de afgelopen zestig jaar, heeft hij een opus gerealiseerd, dat kan worden gekenmerkt door een enorme heterogeniteit van de onderwerpen en activiteiten. Zijn meest productieve periode valt in de jaren 1950-1970. Woningbouwprojecten, renovaties en interieurs vertegenwoordigen het grootste deel van zijn werk. Zijn clientèle is voornamelijk afkomstig uit de Milanese bourgeoisie, wiens zelfbeeld, als gevolg van de democratiseringsprocessen en de economische boom tijdens de jaren 1960, een radicale transformatie onderging en daarom zocht naar een nieuwe architectonische expressie. Van 1930 tot 1970 was Milaan een experimentele plek voor ook andere lokale architecten als Giuseppe Terragni, Gio Ponti, BBPR en Aldo Rossi, die een specifieke Milanese stijl ontwikkelden.[3] Elli Mosayebi doctoreerde in dit vakgebied en is een specialiste in het werk van Luigi Caccia Dominioni en tijdgenoten. Deze lezing verloopt in samenwerking met de vakgroep Architectuur en Stedenbouw van de Universiteit Gent.

Op 25 maart opent in het Design museum Gent de tentoonstelling *Japan, archipel van de woning*. Praten over de individuele woning in Japan richt zich tot de rol van de architectuur en haar betekenis binnen stedelijkheid en de samenleving als geheel. De woningen in deze tentoonstelling overschrijden het strikte kader van de typische privé-programma's. Ze tarten de verbeelding, flirten met creativiteit en worden vaak misbegrepen. Ze lijken een drang naar nieuwigheden te belichamen en de vraag naar leefbaarheid op te roepen. Daarom worden de woningen geplaatst binnen hun fysieke, culturele en sociale context. Bovendien wordt de relatie met de traditie onderzocht. Deze tentoonstelling is opgedeeld in drie delen en wil duidelijke, historische en contextuele aanwijzingen geven om de bezoeker te laten inleven in hoe en waarom het wonen door architecten in Japan zo vorm gegeven wordt. Het eerste deel *Woningen van gisteren* bevat veertien casestudies van bekende twintigste-eeuwse woningen die als mijlpalen worden

ervaren, niet alleen wegens hun woonkwaliteit, maar door hun reactie op de natuurlijke en gebouwde omgeving die hen omringt. Het tweede deel *Tokyo Homes* is een fotografische documentaire met zesendertig woningportretten binnen hun onmiddellijke context. Het derde deel *Woningen van vandaag* omvat twintig casestudies van hedendaagse woningen, geïllustreerd met plannen, foto's en video's. De tentoonstelling loopt tot 19 juni.

4.
Tekst van Frederik Tomme

5.
www.vlaamsbouwmeester.be/nl/subsite/collectief-wonen

6.
uit Pilootprojecten Wonen, Team Vlaams Bouwmeester

In de maand mei trekt Archipel naar het noorden van Italië, onder het motto *Continuità e Ambiente*. De voorbije drie decennia is Italië voor de Archipelgrim eigenlijk een blinde vlek gebleven. Op de Veneto en een aantal Biënnale bezoeken aan Venetië na, bleef de (hedendaagse) Italiaanse architectuur onbekend en onbemind. Archipel trekt naar de prachtige streek van Ticino, Bergamo, Milaan … op zoek naar vergeten parels binnen het Italiaans modernisme, en naar verrassende hedendaagse realisaties. Naast de bekende namen als Gio Ponti en Ernesto N. Rogers zijn er ook minder bekende als Dominioni, Gardella, Portaluppi, Pizzigoni, Asnago Vender en Moretti. Na de tweede wereldoorlog kregen ze tijdens de heropbouw in Milaan en Bergamo veel kansen om zelfs in het historische hart van de stad te bouwen. Aangespoord door Ernesto N. Rogers' pleidooi in het tijdschrift Casabella voor een *Continuità* met het verleden van de stad en respect voor de eigenheid ervan, het *preesistenze Ambientali* ontwierpen ze intrigerende woongebouwen. Ruime terrassen en een open, soms grillig plattegrond vertaalden de Milanese burgerwoning naar een collectief woongebouw met veel aandacht voor sfeer, materiaal en de overgangen van publieke ruimte naar de privé sfeer van het appartement. In hun vormgeving verwezen ze openlijk of veeleer subtiel en gelaagd naar het verleden van Milaan. Een eigen interpretatie van het toenmalige strakke modernisme, zonder de rauwe hang naar tabula rasa en een open confrontatie met de historische stad. Veel van die projecten blijven ook nu nog verrassend actueel als collectief woongebouw en sluiten naadloos aan op het jaarthema 2016, Wonen. Na Milaan en Bergamo is een bezoek gepland aan de nauwelijks 50 km noordelijker gelegen valleien van Ticino, het meest zuidelijke kanton van Zwitserland, waar een combinatie van hoogtepunten uit de Tendenza-beweging (Luigi Snozzi in Monte Carasso, Aurelio Galfetti en Livio Vacchini in Bellinzona) en recent werk van Guidotti Architetti, Baserga Mozzetti, Raphael Zuber en Durisch + Nolli wordt opgezocht.[4]

In de maand mei zoomen we in op een initiatief van de Vlaamse Bouwmeester, namelijk Pilootprojecten Wonen. *Tegen 2050 zal Vlaanderen naar schatting 1 miljoen meer mensen tellen dan vandaag. Dat zijn 7 miljoen mensen die allemaal betaalbaar en goed willen wonen op dezelfde beperkte ruimte in Vlaanderen. Dat realiseren, vraagt aanpassingen in hoe en waar we wonen.*[5] Bij zijn aantreden als Bouwmeester in 2010 formuleerde Peter Swinnen in zijn ambitienota de wens om de urgenties en uitdagingen in de zorg en de woningbouw waar we in Vlaanderen voor staan aan te pakken door kwaliteitsvolle voorbeeld- of pilootprojecten. Na een voortraject van ontwerpend onderzoek naar een trendbreuk in de Vlaamse woonproductie worden vijf piloottrajecten naar de realisatie geleid. In deze projecten verschuift de focus van de individuele woning op een kavel naar groepswoningbouw en een meer gemengde woonomgeving. Dit betekent meer collectiviteit in het bouwen en wonen. Joachim Declerck (Architecture Workroom Brussels) licht de pilootprojecten Wonen toe en gaat in gesprek met Wim Rasschaert (advocaat en spilfiguur in het pilootproject *Nieuwe coalities voor het wonen* in Turnhout, Schorvoort) en de ontwerpers TRANS architectuur / stedenbouw uit Gent. In de nota van dit project lezen we: “Vlaanderen heeft een diepgewortelde traditie van individueel wonen. Een eigen stuk grond met daarop een eigen huis. Het gevolg is een voortschrijdende verkaveling van het territorium. De versnippering van de grond zet een rem op de vernieuwing van het wonen. Het bemoeilijkt initiatieven van collectief wonen en collectief opdrachtgeverschap. Modellen die elders in Europa of de wereld hun waarde hebben bewezen, zoals grondbanken, land trust communities (CLT’s) of bouwgroepen, zijn zeldzaam of zelfs onbestaande in Vlaanderen. Er bestaan nauwelijks precedenten om zulke juridi¬sche constructies binnen de Vlaamse context in goede banen te leiden. We zijn beland in een vicieuze cirkel waaraan het moeilijk ontsnappen is. Het ideaal van het individuele wonen heeft de grond versnipperd en de versnippering van de grond bestendigt de traditie van het individuele wonen. (…) We staan dus voor de uitdaging om de dwang van de kavel – als het kwantum of de kleinste ondeelbare eenheid van de ruimte – te neutraliseren, of tenminste voor even tussen haakjes te plaatsen. Op die manier kan een kaveloverschrijdend project ontstaan. Dat is precies de inzet van het Pilootproject Schorvoort in Turnhout.”[6]

7.
www.2060.be

8.
Naar tekst van Bart Canfyn

In juni neemt Bart Canfyn ons mee naar Antwerpen, meer bepaald naar Antwerpen Noord 2060. Hij kent deze stad door en door, zowel professioneel als persoonlijk. In een artikel in de Weekend Knack wordt deze wijk omschreven als *wijk met weerhaakjes* en beschreven als *een postnummer dat een begrip werd: geen buurt in de Scheldestad die volkser, gekleurder en levendiger is dan 2060. Rauw en omstreden soms, maar vol verrassingen en rijk aan enthousiaste, creatieve inwoners. Antwerpen Noord leeft!*[7] Er heerst een verkeerde en eerder negatieve kennis van deze voorheen verloederde Antwerpse wijk. Antwerpen 2060 is de wijk waar het Vlaams Blok in hoogdagen quasi de helft van de stemmen heeft gehaald, maar die door enkele cruciale ingrepen transformeerde, o.a. de beslissing om Antwerpen HST in het Centraal Station te brengen. Deze ingreep resulteerde in het vrijkomen van het gigantische spoorwegemplacement op Antwerpen Noord – nu Park Spoor Noord, met enorm veel nieuwe ruimte voor publiek domein, voor groen, scholen en wonen. Daar bovenop is er de ontwikkeling van Het Eilandje, onder impuls van een aantal visionaire politici die ondersteund werden door het eerste projectbureau Eilandje onder leiding van René Daniels, in een volgende fase de Stadsbouwmeester met de Welstandscommissie, en gemotiveerde ambtenaren in de eerste Planningscel, in volgende fase AG Stadsplanning en nu AG Vespa.[8] De bevolking heeft hier in grote mate enthousiast op gereageerd, wat resulteerde in nieuwe scholen, residentiële ontwikkeling, winkels, publieke ruimte, groen, … kortom diversiteit in alle klanken en kleuren. De wijk wordt gekenmerkt door een heel boeiend, levendig en superdivers samenleven. Bart Canfyn laat ons deze wijk gedurende een vier uur durende wandeling ontdekken, gaande van het Centraal Station, langs de Chinese buurt, het De Coninckplein, Sint-Jansplein, de Stuyvenbergwijk, park Spoor Noord, het Eilandje, de Hanzastedeplaats, de Cadix-wijk, Kattendijkdok, het Red Star Line Museum en het Falconplein.

Na de zomerbreak duiken we het nieuwe academiejaar in met een wervelende PechaKucha presentatie waarbij 10 jonge architectenbureaus hun werk in een bijzonder format brengen. De editie van 2015 werd opgewacht door duizend geïnteresseerden. PechaKucha is een concept dat in 2003 in Japan zijn oorsprong vond en sindsdien wereldwijd is verspreid. Een uiteenzetting volgens het PechaKucha concept houdt in dat sprekers elk in 20 slides, met 20 seconden per

slide, vertellen wat hun inspireert of hun bedenkingen en/of visie overbrengen aan het publiek. Op deze wijze wordt het publiek aan een vaardig tempo geprikkeld met inzichten en ideeën en dit in een visuele, to-the-point presentatie. Een dynamische avond vol bruisende ideeën van jonge bureaus die een platform krijgen om hun werk aan het ruimere publiek bekend te maken. Voor de editie van 2016 werden 10 bureaus aangeschreven met de vraag om in te zoomen op stedelijke verdichtingsstrategieën en nieuwe vormen van wonen: Atelier 4/5 (Brussel), CameleonArchitects (Oostende), dmvA office (Mechelen), enofstudio architectuur (Antwerpen), FREEK architecten (Gent), GAFPA (Gent), McMaster architecten (Gent), met zicht op zee (Antwerpen), OYO (Gent), PT architecten (Brussel).

In oktober maken we een wandeling door een deel van Gent, samen met het Gentse stadsontwikkelingsbedrijf sogent. Zij voert het stedelijk beleid inzake stadsontwikkeling en vastgoedbeheer uit. Momenteel heeft sogent een 45-tal stadsontwikkelingsprojecten in beheer. Zo geeft sogent verwaarloosde gebieden in de stad een nieuwe woonbestemming. Op die manier wordt er op een structurele manier ruimte vrijgemaakt voor sociale, bescheiden en private woningen. In de rand van de stad worden economische zones ontwikkeld die aan de noden van de hedendaagse bedrijfscultuur beantwoorden. Daarnaast verwerft sogent ook gronden om wijkparken aan te leggen of tuinuitbreidingen mogelijk te maken in dichtbevolkte wijken. Tenslotte realiseert sogent ook publieke gebouwen in opdracht van de Stad Gent. Het kan daarbij gaan om kinderdagverblijven, scholen, buurtcentra… Archipel wil de impact van het werk dat dit stadsontwikkelingsbedrijf op het terrein verricht van naderbij bekijken. Het programma van de wandeling wordt later via de website ingevuld.

Op woensdag 19 oktober organiseert Archipel een lezing in het kader van en in samenwerking met de Biënnale Interieur 2016. De vijfentwintigste zilveren editie van Interieur 2016 wordt bijzonder. De exposanten in deze editie zijn participanten in een project dat de conversatie rond de hedendaagse wooncreativiteit stimuleert, en dat gestuurd wordt door de visie van de gastcuratoren Office Kersten Geers en David Van Severen. Zij zullen in nauwe samenwerking met kunstenaar Richard Venlet en grafisch designer Joris Kritis een sterke architecturale enveloppe ontwikkelen in en rond

9.
Met fragmenten uit de tekst van Dominique Pieters

de tentoonstellingshallen van Kortrijk Xpo. Tevens worden er internationale gasten uitgenodigd om hun visie aan te vullen. Archipel nodigde alvast het Chileense bureau Pezo von Ellrichshausen uit. Hun lezing draagt de titel *Living room* en gaat over het zoeken naar de drijfveren achter een *goede leef- of woonruimte*. Wonen van binnenuit bekeken …

We blijven nog even in Kortrijk. Op vrijdag 21 oktober co-organiseert Archipel de architectuurlezing binnen de Week van het Ontwerpen, samen met Intercommunale Leiedal en Designregio Kortrijk. Week van het Ontwerpen toont van 21 tot 23 oktober 2016 met de expo *We are the next generation* een selectie van de beste studentenprojecten uit het creatieve Vlaamse ontwerponderwijs in de Budafabriek. Jonge architecten uit de regio Kortrijk tonen hun werk. Onder curatorschap van Joachim Declerck werden drie bureaus geselecteerd: Studio Basta, De Baes Architectuur, Steven Vandenborre architecten. Zij lichten hun werk toe en gaan nadien met Joachim Declerck in gesprek.

De hoofdstad van Mexico is het mekka van het land voor een verweven gelaagdheid van traditie en moderniteit. Het is een chaotische metropool met ruim 21 miljoen inwoners in hoge dichtheid binnen een vulkanische vallei. Wonen wordt in al zijn geledingen getergd en uitgedaagd. Mexico is een stad die voortdurend in beweging en verandering is. Het maakt deel uit van haar contradictorische natuur: een stad geobsedeerd door haar verleden, maar open voor alles wat nieuw is. Een dynamisch en efficiënt bolwerk dat tegelijk chaotisch en corrupt is. Met een architectuur die doorheen de geschiedenis steeds opnieuw is gedefinieerd door de specifieke relatie tussen massa en leegte, tussen monolitische monumentaliteit en open ruimte.[9] Naast aandacht voor deze monumentaliteit in woningbouw en publieke programma's, sluipt de poëzie van Barragán moeiteloos binnen om ons te verleiden een droomwereld te betreden. Archipel trekt in november naar Mexico.

In de afgelopen dertig jaar heeft de kleine Oostenrijkse provincie Vorarlberg met zijn hedendaagse bouwcultuur naam voor zichzelf gemaakt. Vorarlberg bouwde aan een eigen regionale identiteit. Er

werd een rondreizende tentoonstelling ontwikkeld om de architectuur uit Vorarlberg op de internationale kaart te zetten. De schijnbaar universele consensus onder lokale architecten om redelijke werkwijzen en middelen te gebruiken is in combinatie met een niet aflatende zoektocht naar de meest verstandige, functionele, en kosten-efficiënte ontwerpoplossingen. De inzet van innovatieve materialen en constructieprincipes, de integratie van de nieuwste technologieën en de ontwikkeling van nieuwe bouwproducten spelen een bijzonder belangrijke rol. Geworteld in de vindingrijkheid van de bevolking, heeft dit pragmatisme, eenvoud en rationaliteit geresulteerd in een enorm aantal gebouwen die haast een onbedoeld nevenproduct lijken te zijn van een doordacht en verfijnd probleemoplossend proces. De harmonieuze samenwerking tussen architecten, ambachtslieden, bouwheren en de plaatselijke autoriteiten leidt tot nieuwe architectuur die progressief, energie-efficient en duurzaam is. Met een totaal van meer dan 230 projecten en ongeveer 700 fotografische afbeeldingen, biedt de tentoonstelling een uitgebreid overzicht van een beweging die zijn oorsprong in de late jaren 1950 en vroege jaren 1960 vond en die bestempeld wordt als de *Vorarlberger Bauschule*. Deze tentoonstelling brengen wij in samenspraak met KU Leuven, Faculteit Architectuur, Campus Sint-Lucas Gent en het Oostenrijks Cultuurforum Brussel en zal te zien zijn in de Pandgang van Campus Sint-Lucas Hoogstraat 51.

Op zondag 20 november organiseert Archipel voor de vierde maal een workshop naar aanleiding van de Kunstendag voor Kinderen. Op die dag kunnen families met kinderen tot 12 jaar in heel Vlaanderen en Brussel kennismaken met kunst. Dat kunst, architectuur en ruimtelijke ordening deel uitmaakt van de leefwereld van kinderen en jongeren is evident. Toch wordt hier slechts sporadisch op een bewuste manier op ingegaan. Archipel knutselt een hele namiddag met kinderen (en hun ouders) binnen het thema van bewustwording van ruimte, duurzaamheid, recyclage, …

Dit jaar wordt de tweede leerstoel Maarten Van Severen toegekend aan Konstantin Grcic. Deze leerstoel, in het leven geroepen door The Maarten Van Severen Foundation en de Vakgroep Design en Vormgeving van KASK / School of Arts Gent – naar aanleiding van de tiende verjaardag van het overlijden van

Maarten Van Severen in 2015 –, waarmee ze de actuele betekenis van het werk van de ontwerper willen uitdragen. Archipel zal de hoofdlezing binnen deze leerstoel mee te organiseren.

Archipel droomt al een tijdje van mondelinge archivering in de vorm van interviews met architecten. Zij vond een bondgenoot in Studio Fragile, geleid door Carl Bourgeois. Studenten gewapend met passie, enthousiasme en ondernemingszin gaan aan de slag met camera en microfoon. Op korte tijd verwerven ze basistechnieken en handelen vanuit hun architectuuropleiding. In 2014 werd reeds door Studio Fragile het initiatief *mOmenten* gelanceerd, waarbij een generatie afzwaaiende praktijkdocenten door studenten werden geïnterviewd. Met als uitgangspunt een meester-leerling gesprek werd gepolst naar de belangrijke ijkpunten in de loopbaan van de meester, en de betekenis van deze praktijk voor het (interieur) architectuur-onderwijs en vice versa. Dit academiejaar wordt dit concept verder ontwikkeld. Deze keer zullen de dialogen de vorm aannemen van een duo-interview, waarbij een jongere generatie praktijkdocenten in gesprek gaat met haar helden uit het recente verleden. Wat waren de uitdagingen en de sleutelconcepten binnen ontwerpen in de jaren ’70-’80 en hoe verschillen ze met de hedendaagse? Welke invloed oefent het architectuurdiscours en haar kristallisatie via diverse beroepspraktijken uit op het onderwijs? En is dit vandaag anders dan vroeger? De duo-gesprekken zullen plaats vinden tussen Jan De Vylder en Jos Van Driessche, Mira Sanders en Paul Gees, Karel Wuytack en Johan Van Geluwe, Koen Deprez en Luc Deleu, Wim Van der Vurst en Claire Bataille, ten slotte tussen Dag Boutsen en Lucien Kroll. In nauwe samenwerking met Archipel, het Design museum en in afstemming met architectuurarchieven zoals het CVAa krijgen de studenten een professioneel kader waarbij het resultaat van hun leertraject onmiddellijk ten dienste staat van een publieke agenda. Deze interviews worden in het najaar van 19 november tot 15 januari tentoongesteld in het Design museum Gent. In het voorjaar van 2016 worden er tevens diverse lezingen over deze gesprekken met de betrokken personen op Campus Sint-Lucas georganiseerd.

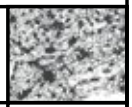
Wanneer men op wonen inzoomt, is het belangrijk om stil te staan bij de evolutie van de woontypologieën doorheen de recente

geschiedenis en vooral bij de huidige tendenzen. Het ontwerpen van woontypologieën met hoge densiteit is onlosmakelijk verbonden met de groei van de steden: aangezien stedelijke centra in zowel geografische grootte als dichtheid zijn toegenomen, diende men overeenkomstig aangepaste huisvesting te voorzien om tegemoet te komen aan het steeds groeiend aantal stedelingen. Of het nu heel expliciet aanwezig is, of versmolten met de context, een groot deel van de stadsweefsel van welke stad dan ook bestaat uit residentiële ruimte. Hilary French, professor aan the Royal College of Art in Londen en auteur van meerdere boeken over woontypologieën, licht een selectie van inventieve eigentijdse projecten toe, op zoek naar oplossingen voor dens hedendaags wonen, en dit na een historische inleiding over de evolutie van woontypologieën. Deze lezing verloopt in samenwerking met de vakgroep Architectuur en Stedenbouw van de Universiteit Gent.

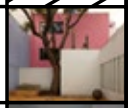
2016 wordt afgesloten met een architectuurquiz. Archipel duikt in haar archieven om een gedurfde vragenlijst op te stellen aan de hand van de vele reizen, lezingen en events die ze in de voorbije 35 jaar organiseerde.

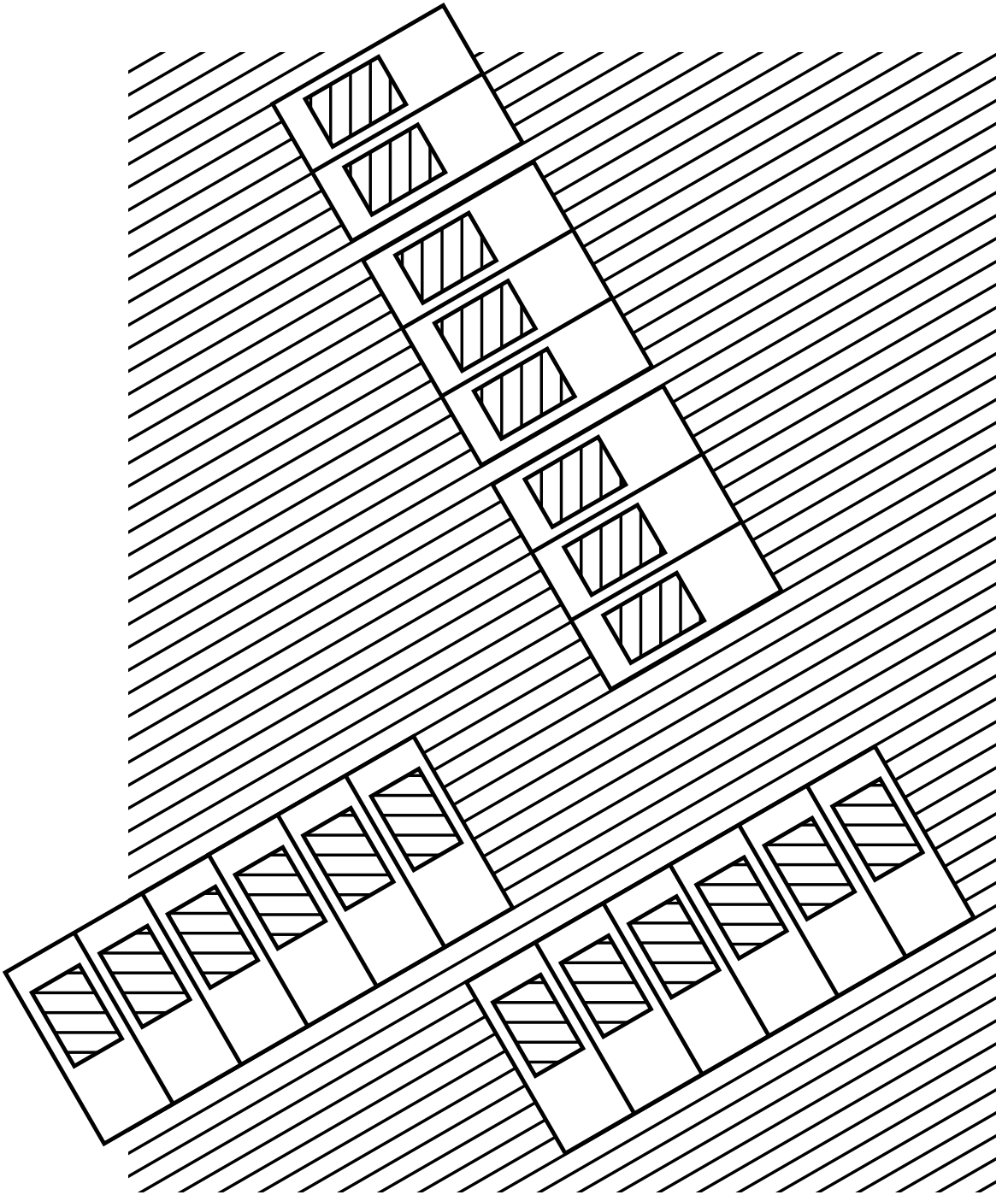
Dit cahier is opgebouwd uit drie katernen. Naast deze inleidende tekst wordt er in het tweede katern een grafisch overzicht van de meeste lezingen gegeven. In het derde katern stelde Archipel aan elk bureau vijf vragen gerelateerd aan het thema wonen om een aantal reflecties, impressies, interpretaties, visies over het thema op een eigenzinnige manier te bundelen. Archipel vroeg om minstens één vraag te beantwoorden. En cours de route worden aan het jaarprogramma mogelijks nog andere events toegevoegd ten gevolge van bepaalde opportuniteiten. We raden u aan het programma via de website www.archipelvzw.be te blijven volgen voor wijzigingen, aanvullingen en meer info.

Wij hebben er alvast zin in!
Hera Van Sande

28.01	lezing Gent	**Filip Canfyn** Verder dan verkavelingsvlaanderen	
16.02	expo Brugge	**Prijs voor Architectuur West-Vlaanderen**	
25.02	lezing Gent	**Bogdan & Van Broeck** Land use & densiteit – Als reflectie en toegepast in eigen werk	
10.03	info Gent	**info-avond reis Mexico**	
16.03	lezing Gent	**Edelaar Mosayebi Inderbitzin Architekten** Housing in Zurich	
17.03	lezing Gent	**Post-War Milanese Housing Culture** Elli Mosayebi (CH)	
25.03 – 19.06	expo Gent	**Japan: Archipel van de woning**	
02.05 – 08.05	reis Milaan	**Milaan + Ticino + Bergamo**	
19.05	debat lezing Gent	**Pilootprojecten Wonen** Joachim Declerck | Wim Rasschaert | Trans architectuur stedenbouw	

werkjaar 2016

11.06	wandeling Antwerpen	Stadswandeling Antwerpen Antwerpen Noord 2060	
29.09	lezing Gent	PechaKucha Gent Verdichtingsstrategieën	
08.10	wandeling Gent	Stadsvernieuwing in Gent Architecturale ontdekkingen in Gent	
19.10	lezing Kortrijk	Pezo von Ellrichshausen (CL) Living room	
21.10	lezing Kortrijk	Jonge architecten regio Kortrijk Moderator: Joachim Declerck	
november	reis Mexico	Mexico Masa y vacío – Massa en leegte	
oktober november	expo Gent	Getting things done Evolution of the Built Environment in Vorarlberg	
20.11	event Kortrijk	Kunstendag voor kinderen	
24.11	lezing Gent	Hilary French (GB) Innovative Housing Typologies	
19.11 – 15.01	installatie Gent	Generatie-interviews	
16.12	event Gent	Architectuurquiz	

activiteiten

Filip Canfyn

Verder dan verkavelings-vlaanderen

LOCATIE
Minus One
Opgeëistenlaan 445
9000 Gent

Bogdan & Van Broeck

Land use & densiteit

—

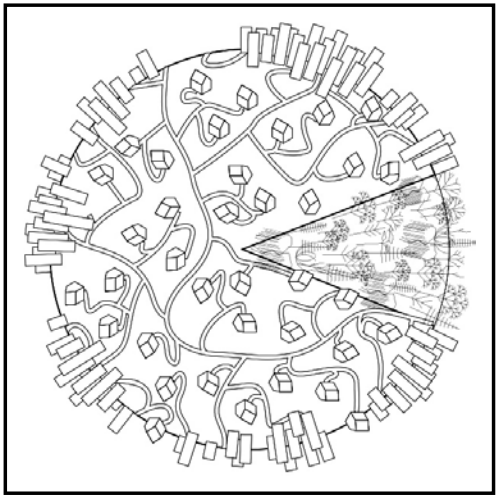
Als reflectie en toegepast in eigen werk

NAAM
Leo Van Broeck

NAAM BUREAU
Bogdan & Van Broeck

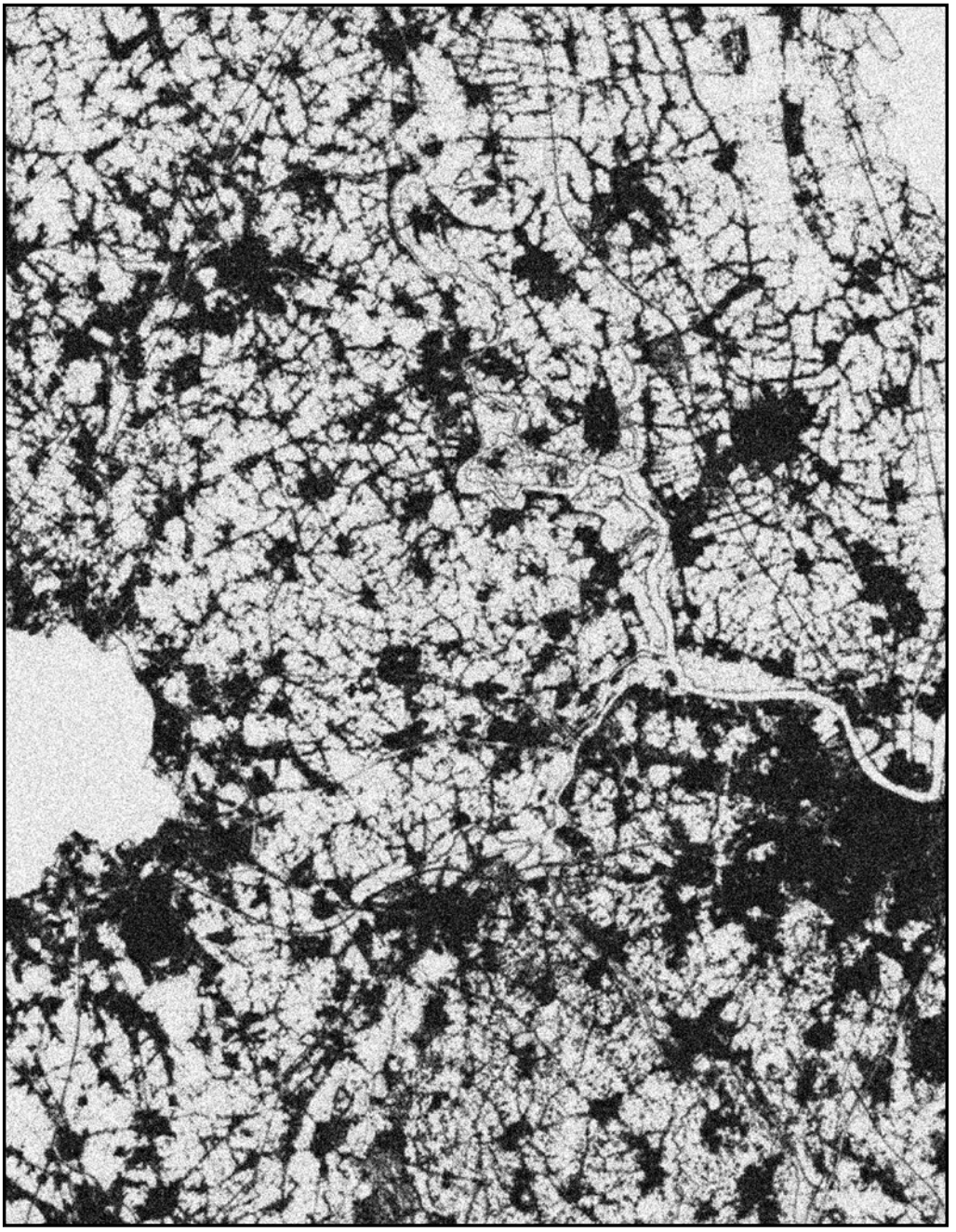
WEBSITE
bogdanvanbroeck.com

LOCATIE
Turbinezaal
De Centrale
Kraankindersstraat 2
9000 Gent

Edelaar Mosayebi Inderbitzin Architekten CH

Housing in Zurich

NAAM
Christian Inderbitzin

NAAM BUREAU
Edelaar Mosayebi Inderbitzin Architekten

WEBSITE
www.emi-architekten.ch

LOCATIE
Auditorium A3
Alexianenplein
campus Sint-Lucas
9000 Gent

PARTNER
KU Leuven Faculteit Architectuur Campus Sint-Lucas Gent

Luigi Caccia Dominioni and Post-War Milanese Housing Culture

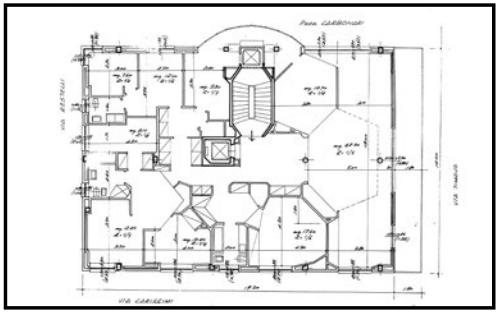

NAAM
Elli Mosayebi (CH)

PARTNER
Vakgroep architectuur en stedenbouw Universiteit Gent

LOCATIE
Gent

25.03 — 19.06

Japan: archipel van de woning

WEBSITE
www.larchipeldelamaison.com
www.designmuseumgent.be

LOCATIE
Design museum Gent
Jan Breydelstraat 5
9000 Gent

PARTNER
Design museum Gent

CURATOREN
Véronique Hours
Fabien Mauduit
Jérémie Souteyrat
Manuel Tardits

24.03

Openings-lezing: Manuel Tardits

02.05 — 08.05

Milaan
Bergamo
Ticino

Continuità e Ambiente

Piloot projecten Wonen

Joachim Declerck

—

Casestudy piloot-project 4 *Nieuwe coalities voor het wonen*

DEBAT
met Trans architectuur / stedenbouw & Wim Rasschaert

MODERATOR
Joachim Declerck (Architecture Workroom Brussels)

WEBSITE
www.architectureworkroom.eu
www.vlaamsbouwmeester.be/nl/subsite/collectief-wonen

LOCATIE
Loods 019
Dok-Noord 5L
9000 Gent

1. TRANS

2. Wim Rasschaert

Antwerpen Noord 2060

Bart Canfyn

—

Een zeer aantrekkelijke en levendige buurt om te leven en te wonen

ORGANISATOR
Bart Canfyn

LOCATIE
Antwerpen-Noord

Pecha Kucha Gent

Verdichtings-strategieën

LOCATIE
Op locatie in Gent

PARTNER
PechaKuchaGhent

01. Gafpa
02. Atelier 4/5
03. McMaster architecten
04. Cameleon architects
05. dmvA office
06. Enofstudio architectuur
07. PT architecten
08. Freek architecten
09. Oyo
10. Met zicht op zee

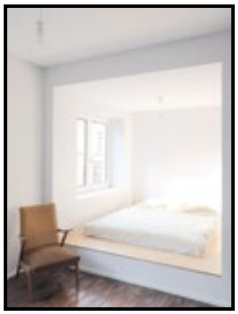

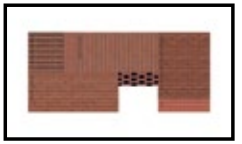

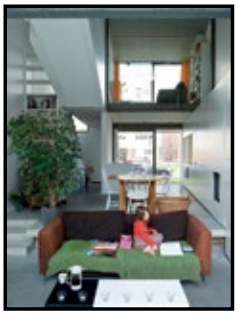

Wandeling in Gent

Architecturale ontdekkingen in Gent

WEBSITE
www.sogent.be

LOCATIE
Op locatie in Gent

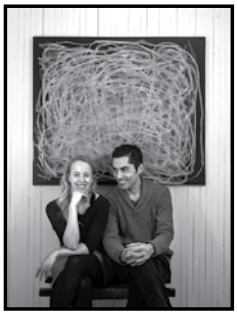
PARTNER
sogent

Pezo von Ellrichs hausen CL

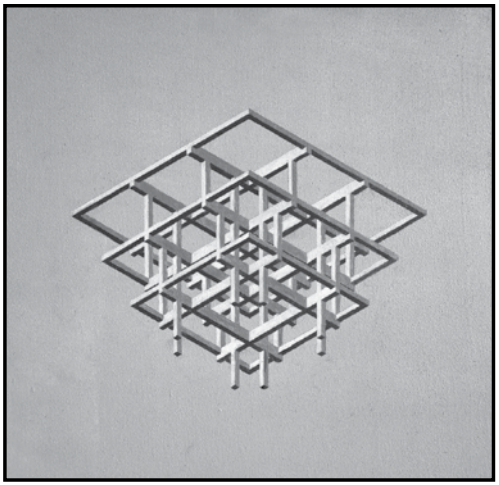
Living room

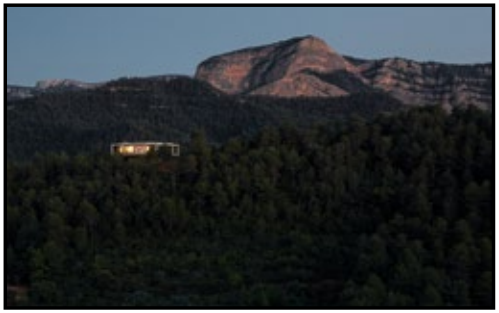
NAAM
Sofia von Ellrichshausen
& Mauricio Pezo (Chili)

WEBSITE
www.pezo.cl

LOCATIE
XXL
Kortrijk Expo Meeting Center
Doorniksesteenweg
8500 Kortrijk

PARTNER
Biënnale Interieur

Jonge architecten regio Kortrijk

MODERATOR / CURATOR
Joachim Declerck
(Architecture Workroom
Brussels)

LOCATIE
Budafabriek
Dam 2
8500 Kortrijk

PARTNERS
Intercommunale Leiedal
Designregio Kortrijk

1. Studio Basta

www.studiobasta.be

2. De Baes architecture

www.debaes.eu

3. Steven Vandenborre architecten

www.stevenvandenborre.com

Getting things done

Evolution of the Built Environment in Vorarlberg

WEBSITE
www.gettingthingsdone.or.at

LOCATIE
Pandgang
Campus Sint-Lucas
Hoogstraat 51
9000 Gent

PARTNERS
KU Leuven Faculteit
Architectuur Campus
Sint-Lucas Gent
Oostenrijks Cultuurforum
Brussel

CURATOR
Wolfgang Fiel

Mexico
Mexico city

Masa y vacío

Massa en leegte

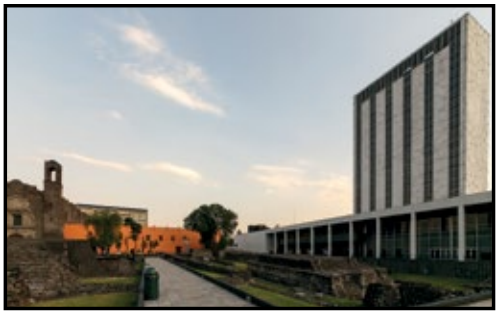

19.11 — 15.01

Generatie interviews

LOCATIE
Design museum Gent
Jan Breydelstraat 5
9000 Gent

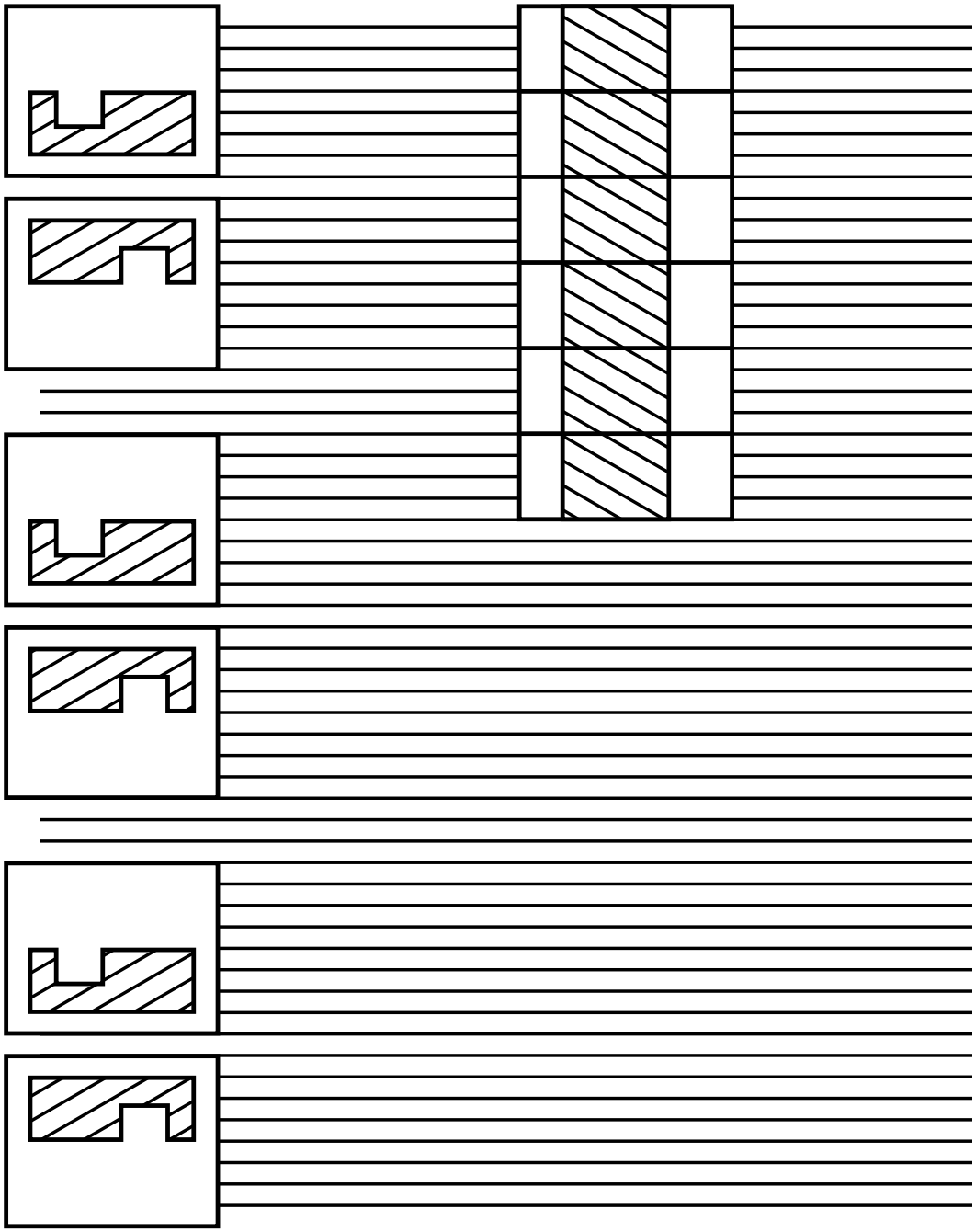
PARTNERS
KU Leuven Faculteit
Architectuur Campus
Sint-Lucas Gent
Design museum Gent

ORGANISATOREN
Carl Bourgeois en
de studenten van
Studio Fragile KU Leuven
Faculteit Architectuur
Campus Sint-Lucas Gent
op initiatief van Archipel
als bijdrage tot mondelinge
archivering

Jan De Vylder en Jos Van Driessche
Mira Sanders en Paul Gees
Karel Wuytack en Johan Van Geluwe
Koen Deprez en Luc Deleu
Wim Van der Vurst en Claire Bataille
Dag Boutsen en Lucien Kroll

00:01
00:45

00:01
00:45

vraag

antwoord

Vraag 01

Hoe zie je wonen in de toekomst?

Welke nood zakelijke vragen ivm wonen dienen gesteld te worden?

Filip Canfyn

Om maar meteen met de deur in huis te vallen kunnen we met onderstaande zes woonsectoren of -zones het ruimtelijk woongedrag in verkavelingsvlaanderen compact en dus ook een beetje bruusk omschrijven.

1. Anderhalve grootstad, Antwerpen, met 500.000 inwoners en Gent met 250.000 inwoners. Dat *anderhalf* wordt reeds als ruim voldoende beschouwd vanuit een niet-stedelijke reflex. Toch heerst terzelfdertijd tevredenheid over het feit dat beide steden braaf dienst doen als stockageplaats voor kwetsbaarheid, marginaliteit en diversiteit, dus voor dingen, die nogal vlug als grootstadproblemen geklasseerd worden.

2. Elf centrumsteden, tussen ocharme 40.000 en ocharme 130.000 zielen. Die elf vormen voorlopig geen probleem, zolang ze maar niet uitgroeien tot grootsteden.

3. Tientallen kleinsteden, met 25.000 tot uitzonderlijk 45.000 ingezetenen. Dat zijn de slimsten van de klas, nu ze zich in stilte opgewerkt hebben tot de heersers van suburbanisatieland. Ondertussen hopen ze stiekem ooit nog centrumstad te worden, wegens de lusten, niet wegens de lasten.

4. Honderden dorpen. Die lijken voor een verscheurende keuze te staan. Ofwel blijven ze dorp en sterven ze in de kern een al dan niet langzame dood. Ofwel worden ze kleinstad maar dan laten ze zich scheef verkavelen voor pendelaars op zoek naar een brievenbus, dan laten ze de ontwikkeling rond en tussen de dorpen, dus niet in en van de dorpen, betijen.

5. Nog wat land. Dat restje wordt in het beste geval niet aangeraakt en mag zichzelf blijven. Dat restje wordt in het slechtste geval gedegradeerd tot woonuitbreidingsgebied en geannexeerd door een kleinstad, die centrumstad wil worden, of door een dorp, dat kleinstad wil worden.

6. Tenslotte en bovenal een overmaat aan rand, noch stad noch dorp noch land maar rand. De rand vormt de breed uitgesmeerde, besmettelijke resultante van de nieuwe tien geboden, zoals *wij mogen overal bouwen*, *wij mogen wonen waar we willen*, *wij mogen werken waar wij willen* en *we moeten hierbij fiscaal gesteund worden met onder meer een bedrijfswagen*.

Elke reflectie over wonen vandaag en zeker over wonen in de toekomst moet vertrekken van bovenstaande observaties en antwoorden zoeken voor de aanwezige en in kracht toenemende pijnpunten. Met andere woorden, vragen naar wonen in de stad of op het platteland, over hoogbouw en densiteit, over betaalbaarheid en haalbaarheid, over wat dan ook moeten uitmonden in een respons, die met de fataliteit van de huidige realiteit rekening houdt.

Leo Van Broeck

Bogdan & Van Broeck

We zien wonen in de toekomst vooral als een menselijke activiteit die vorm zal krijgen door haar impact op het globale ecosysteem, een activiteit die zich nederig terugplooit op een kleiner deel van de planeet, een activiteit die inziet dat het niet alleen over gebouwen gaat maar ook over land-use, mobiliteit... en uiteindelijk vooral over stedenbouw en politiek. Dat betekent dat we onvermijdelijk zullen moeten gaan verdichten. Met meer mensen gaan wonen op minder ruimte. Als densiteit = nabijheid + mixiteit, dan zal het *individuele* wonen vervangen worden door iets dat veel aangenamer zal zijn om in te leven. Wonen wordt terug een collectief iets, het opbouwen van een letterlijke *samen-leving*.

Manuel Tardits

Mikan

Personnellement je n'ai aucune notion précise du futur. Je préfère le temps et les lieux du présent. Cependant je suis sûr que nous devons changer notre manière d'habiter de manière très sensible et recourir à un mode de vie beaucoup plus frugal. Peu sensible à la technicité du bâtiment, je préfère voir la maison comme un vêtement assez ample, qui protège sans isoler de l'extérieur. Il faut vivre le plus étroitement possible avec la nature qui nous entoure.

Maarten Gheysen

Intercommunale Leiedal

Wonen in Vlaanderen staat voor een pak uitdagingen: de bouw van 300.000 nieuwe woningen, het aanpassen van de bestaande woningen op gebied van isolatie & woonoppervlakte, een ruimtelijk patroon dat mobiliteit in de hand werkt, nefaste scores voor luchtkwaliteit en biodiversiteit. Het model van de compacte stad wordt door velen naar voor geschoven als antwoord hierop. Een stedelijkheid geënt op dichtheid, compactheid en openbaar vervoer met collectieve voorzieningen voor allen. Een duurzaam antwoord op de gestelde uitdagingen. Maar klopt dit wel? Is de compacte stad het enige antwoord? Het Vlaamse ruimtelijk patroon bezit naast de vele uitdagingen namelijk ook vele troeven. Het gros van de Vlamingen heeft vrij eenvoudig toegang tot werk, cultuur, huisvesting, natuur. De algemene woonkwaliteit en omgevingskwaliteit scoren hoog. Deze Alles Stad/Alles Land hoort bij de meest welvarende. De veerkracht van dit model stellen ons in staat om steeds maar opnieuw om te gaan met verandering. Dit neemt niet weg dat er werk aan de winkel is. De hoger gestelde uitdagingen moeten een antwoord krijgen om onze welvaart op peil houden. Onverbiddelijk het historisch gegroeide nederzettingspatroon verketteren en aan de kant schuiven is echter te eenvoudig. Alleen al de reflectie over een compact stedelijk Vlaanderen voeren zonder rekening te houden met het bestaande patrimonium buiten de steden is niet duurzaam te noemen. Mijn pleidooi is niet gericht tegen de compacte stad noch tegen hoogbouw. Steden bevatten absoluut een deel van het antwoord op het woonvraagstuk. Versterken en verdichten van de stedelijke omgeving is een must. Maar daarnaast zijn we verplicht de kwaliteiten van het niet-stedelijke Vlaanderen te erkennen en mee te nemen in het discours. Dit discours zal het niet moeten hebben van de beproefde stedelijke recepten. Verdichting, investeren in de publieke ruimte, collectieve vervoersoplossingen zijn niet geschikt als antwoord op de complexe context van Alles Stad/Alles Land. Een context waar de basiscondities dermate afwijken van de compacte stad dat het noodzakelijk wordt te investeren in kennisopbouw en expertise op maat van Alles Stad/Alles Land. Wonen in Vlaanderen zal dus veelzijdig moeten zijn. Veelzijdig in het antwoord op de (toekomstige) uitdagingen maar ook veelzijdig in de dialoog met ons verleden. Wonen in Vlaanderen is geen discours van of de stad of het platteland, wonen in Vlaanderen is een discours van én stad én platteland.

Bram Aerts

Trans
Architectuur I
Stedenbouw

We moeten ons voortdurend de vraag blijven stellen of de mechanismen die de woonproductie sturen kwalitatieve woonomgevingen opleveren. Een mechanisme dat succesvol wil zijn, zal volgens ons steeds een vorm van coproductie omarmen. Coproductie geeft kansen aan het verbinden van tegendelen en tilt huisvesting op tot het wonen wordt. Het telkens opnieuw bedenken van slimme coproductie methodes is een essentiële opgave voor de toekomst. Wij zijn ervan overtuigd dat deze productievormen tijd- en plaatsgebonden zijn, eerder koud dan warm, hard dan wollig, doorspekt van juridisch jargon en afgemeten met de maatstaf van de markt. Het zijn coalities waarbij elke partner het eigen voordeel zonder risico op verbanning kan bepleiten. Om de rust in de coalitie te bewaren is een punt op de horizon nodig. Dat punt wordt bepaald met visionaire blik en permanent scherp gesteld met geschikte instrumenten. Wij zijn er nog steeds van overtuigd dat - als we weer willen leren wat wonen is – de ruimte die we delen en in meer nauwe zin, het stadsontwerp, een geschikt instrument kan zijn.

Katrien Laporte

Design
Museum
Gent

De wereld is in volle transitie, het gevolg van de mondialisering is verstedelijking. Momenteel leeft wereldwijd, in verdichte stedelijke gebieden, reeds 70% van de wereldbevolking. De verwachting is dat dit cijfer in West Europa tegen 2050 zal stijgen naar 80%, dus 4/5 van de bevolking zal in stedelijke gebieden leven. Voor Vlaanderen wordt een aangroei verwacht van 1,2 miljoen extra inwoners. Deze evoluties hebben verstrekkende gevolgen voor onze samenleving. Hoe zal de stad van morgen er uit zien? Hoe zullen we met meer samenleven op dezelfde ruimte? Stadsontwikkeling kent een exponentiële groei. In Europa vervaagt het onderscheid tussen stad en niet-stad. Zeker in Vlaanderen, waar de bebouwing over het gehele territorium uitwaaiert, vervaagt de grens tussen stad en platteland. Steden staan dus voor bijzonder grote uitdagingen op vlak van ruimtelijke planning, wonen, mobiliteit, duurzaamheid, ecologie, zelfvoorziening, samenleven. Dank zij o.a. het Stedenbeleid kregen Vlaamse centrumsteden de laatste jaren een enorme facelift. Veel van de grote uitdagingen van de toekomst hebben ruimtelijke oorzaken of gevolgen. Er moeten dringend kwalitatieve ruimtelijke antwoorden geformuleerd worden op lange termijn transities. De volgende 30 jaar wordt bv. de woningnood in de steden gigantisch, de beschikbare ruimte voor de toenemende vraag naar woningen, kinderopvang, onderwijs etc… is beperkt en

verschillende belanghebbende partijen claimen die beperkte ruimte. Een van de grote toekomstvragen is hoe we zullen gaan wonen? Welke nieuwe woonmodellen en woonomgevingen moeten we ontwikkelen om op de toekomstige woonwens in te spelen? De enige oplossing lijkt te zijn om via upgrading meer te realiseren op minder of bestaande ruimte. De ruimtelijke en financiële crisissen dwingen stedenbouwkundigen en architecten om zich steeds meer op het bestaande patrimonium te richten. Hoewel de voorspellingen in groei voor Gent iets bescheidener zijn dan voor Brussel en Antwerpen is de stad zich bewust van de impact van deze omwentelingen. Gent staat dus voor grote uitdagingen op vlak van stedelijke ontwikkeling en ingrepen in het openbaar domein. Gent zal op middellange termijn sterk van uitzicht veranderen. Collectief wonen, cohousing wordt één van dé grote uitdagingen Door samen te wonen boekt men sociale, financiële, ecologische en ruimtelijke winsten. Goede voorbeelden in Gent zijn o.a. het project aan de Dampoort, waar negen koppels de krachten en centen bundelden om aan de Dampoort een oude school te verbouwen en waar het hippe koffiehuis *Clouds in my Coffee* zich bevindt. Het project kreeg vorig jaar de Provinciale architectuurprijs. Het Gents stadsontwikkelingsbedrijf Sogent werkt aan een cohousingproject in Sint-Amandsberg in een leegstaande champignonkwekerij die wordt omgevormd naar een woonproject met maximaal 12 wooneenheden en een ruime gedeelde tuin. Een ander toekomst scenario zijn de Community land trusts. Wanneer wij een woning kopen, dan verwerven we niet alleen de woning, maar ook het stuk grond waarop de woning staat. Dat maakt de aankoop van een woning fors duurder. Een strategie om de *koppelverkoop* van woning en grond te vermijden, zijn community land trusts. CLT's zijn organisaties of die collectieve woningen produceren voor mensen met een lager inkomen. De bewoner koopt enkel de woning. De grond blijft eigendom van de organisatie. Community land trusts is een verregaand engagement van een groep bewoners om samen te leven en een aantal zaken collectief te organiseren. Ook in Gent staat een belangrijk gemeenschappelijk woonproject in de steigers aan Meulestede – Muide. Een andere nieuwe en belangrijke ontwikkeling de komende jaren is het voormalige Ottenstadium in Gentbrugge. Deze site wordt een *ecowijk*, waar gewerkt wordt aan een collectieve buitenruimte; de wijk wordt helemaal autovrij en zelfvoorzienend inzake energie en water.

En of studio architectuur

Sinds het modernisme is men vanuit het statuut van architect met maatschappelijke functie op zoek naar een kwaliteitsvolle invulling van de residentiële functie, in evenwicht met zijn omgeving. Een efficiënt ruimtegebruik maakt hier onherroepelijk deel van uit. België heeft ten opzichte van zijn buurlanden – in het bijzonder Nederland – een significante drang om zijn individuele stempel te drukken op het gebouwde patrimonium. Wij denken hierbij aan de achterbouwtraditie, de baksteen-in-de-maag vrijstaande woning, welke in bijvoorbeeld *Het Wilde Wonen* (Carel Weeber, 1997) verheerlijkt wordt. De destijds door Renaat Braem omschreven kritieken op juist deze bouwtraditie en stedenbouw, *Het lelijkste land ter wereld*, blijven actueel. De herkenbare lintbebouwing en verkavelingsdrang staat haaks tegenover het voornoemd efficiënt ruimtegebruik, en verliest grond in huidige ecologische, dan wel economische realiteit. Het bezitten van een (sleutel-op-de-deur)woning primeert ten opzichte van de beleving van het wonen. Wij geloven dat toekomstgericht denken en/of wonen gegenereerd dient te worden vanuit het stedenbouwkundig model. De maatschappelijke verantwoordelijkheid om als architect deel te nemen aan de vorming van deze modellen, naast deze als bouwcoördinator, is vanzelfsprekend. Het vormgeven van collectieve woningbouw blijft de grootste uitdaging voor de architect.

En of studio architectuur

Laat verlies van identiteit/ definitie zich opmerken in de individuele woningplattegrond?

In de vroege jaren '80 werd de zoektocht naar een compromis tussen moderne en traditionele architectuur omschreven in *Towards a Critical Regionalism: Six points for an architecture of resistance* (Kenneth Frampton, 1983). Het streven naar plaatsgebonden, eigentijdse architectuur die opgaat in de omgeving en zich vragen durft stellen over onvoorwaardelijk vertrouwen in technologie. De stroming zet zich af tegen algemene (generische) uniformiteit, de vervlakkende werking van globalisering en een grillig formalisme. De analogie met andere schaalniveau's is onvermijdelijk. Wij uiten onze bezorgdheid over de belevingswaarde op niveau van de woning; het ritueel van het wonen. De interpretatie van het modernisme en later de loftcultuur (*nieuwbouw lofts*) brachten openheid van plattegrond met zich mee en geven daarbij aanleiding tot het banaliseren van het wonen. Het verloren gaan van omsloten en gedefinieerde plandelen door uitvoering van het strikt noodzakelijke – de vervaging van begrenzing tussen dienende en bediende ruimte. We kijken uit naar het herstel van het ritueel van het wonen, waarbij ruimten gearticuleerd worden en afgestemd op hun afzonderlijk gebruik – zonder afbreuk te doen aan het geheel van de plattegrond. Gebouwen ontstaan naar aanleiding vanuit een vraag naar functionaliteit. De geschiedenis leert echter dat het afstand nemen van de directe functies op zich genereert in een duurzaamheid van gebruik. Het is het brede antwoord op de beperkte vraag waarbij het steeds gaat over: het ontwerpen van bruikbare constructies en betekenisvolle ruimten, vanuit een beschikbaarheid voor gebruik en het zoeken naar een meerwaarde voor de context. Het uitwerken van een coherent architecturaal geheel dat zich zowel in het theoretisch model als in de reële situatie inpast. *Stad & Landschap _ Ontwerpen 2001-2009, arch. Christian Kieckens*

Hoe zullen we in de toekomst terugkijken op de actuele bouwfysische ingrepen op niveau van de individuele woning?

Het opleggen van steeds strengere energieprestatie-eisen voor nieuwbouw en de relatie tot het opwaarderen van bestaand patrimonium lijkt ons van primordiaal belang. De manier waarop de EPB-regelgeving bepaalde inspanningen waardeert/valideert staat nog ter discussie. Ons inziens zijn gegroepeerde infrastructuur, en complementaire functies (friends-with-benefits)

eerder doorslaggevend, meer dan de ingrepen op het niveau van de rijwoning. Zoals omvat in de definitie van b0b Van Reeth van de *Intelligente Ruïne* zien wij het onderscheid tussen de levensduur van de constructie of ruwbouw (400 jaar) t.o.v. de technische invulling (40 jaar). De technische invulling is in dat opzicht ondergeschikt aan de studie van een intelligent casco, dat als drager ten dienste van specifieke invulling staat.

Bob De Wispelaere en Sarah McMaster

Moeten we gemiddeld zo groot wonen in Vlaanderen (in vergelijking met het buitenland)?

Kan ruimtelijke generositeit eerder kwalitatief worden opgevat?

Moeten bepaalde maatschappelijke lasten zwaarder doorwegen?

Hoe kan op een rechtvaardige manier de maatschappelijke kost van ons woonbestand worden herverdeeld? (mobiliteit, voorzieningen, energieverbruik, …)

Is het gezin nog steeds de belangrijkste hoeksteen van de maatschappij die de woonvorm determineert?

Welke parallelle modellen kunnen hiernaast geplaatst worden? (kangoeroewonen, groepswonen ouderen, cohousing, de stad als gedeelde woon infrastructuur, …)

Hoe kan architectuur als robuuste structuur omgaan met evolutieve tendensen (levenscyclus, maatschappelijke veranderingen, …) en zich hier telkens opnieuw inpassen zonder dat ze de capaciteit verliest om een blijvende identiteit en positie aan te nemen tav haar directe omgeving.

Joris De Baes

De Baes Architecture

De belangrijkste vraag is waar wel en niet gewoond zal worden, en het antwoord zou heel verschillend kunnen zijn van de bestaande situatie. Er wordt nog teveel gedacht binnen gemeente-, provincie-, gewest- of landsgrenzen, ons verstedelijkt land heeft nood aan meer grensoverschrijdende planningsmethodieken. Er wordt nog te vaak in te lage dichtheden op de verkeerde locaties gebouwd. In de grotere steden is er een duidelijk beleid naar verdichting. In ander regio's wordt nog te vaak vastgehouden aan dichtheden van het verleden en zet de sprawl zich verder. Middelgrote en kleinere steden hebben last van een soort identiteitscrisis. Ze verlangen kleinschaligheid maar moeten noodgedwongen opereren op grotere schaal. De mobiliteitsproblematiek toont onder meer aan dat het stedenbouwkundig weefsel en de bestaande planningsmethodiek niet aangepast is aan de hedendaagse bevolkingsgroei en veranderende levensstijlen. De ontwikkeling van kleine kwalitatieve stadswoningen spelen een essentiële rol in de evolutie van dit oude stadsweefsel, dat om te overleven deel moet worden van een verdicht metropolitaan geheel.

Toon Heyndrickx

Met zicht op zee architecten en ontwerpers

Is het ontwerpen van een kwalitatief masterplan, dan wel de niet-bebouwde ruimte, niet veel belangrijker dan de architectuur die daarin geplaatst wordt?

Hoe kunnen we een antwoord bieden, op een programma, dat meer potentieel genereert dan de oorspronkelijk gestelde vraag?

Hoe kan de sociale taak van architectuur, bvb. *collectieve* ruimte binnen het gebouw, terug als evident beschouwd worden en niet als een economische balast?

PTA

Er zijn pertinente vragen i.v.m. wonen te over, zowel vanuit functioneel, energetisch/ecologisch, sociaal maatschappelijk, antropologisch, ruimtelijk, economisch, medisch en juridisch perspectief. Vanuit ieder perspectief zijn er tal van belangrijke vragen. Deze complexiteit leidt echter tot een nieuwe vraag: wat is de fundamentele rol van de ontwerper vandaag? Is er een hedendaagse ontwerpmethode die leidt tot succes? Zijn er generieke ontwerptools of is ieder ontwerp het product van zijn specifieke randvoorwaarden? Het

is een thema dat ons nauw aan het hart ligt. Eerder dan een stijl of specialisatie hebben we binnen PTA een werkwijze ontwikkeld die al onze projecten met elkaar verbindt. Het is een methode die een antwoord zoekt op de vraag hoe een project maatschappelijk relevant kan zijn, hoe het een meerwaarde kan betekenen voor de context en voor de gebruikers. Belangrijk hierbij is de introductie van de term *human context*. Hiermee bedoelen we de mensen zelf: individueel, in groep en gemeenschap, gebruiker en passant, en al de maatschappelijke processen die daarbij horen. Bij de verkenning van het studiegebied gaat bijzondere aandacht naar de menselijke aspecten waarbij sfeer, beeld en poëzie cruciaal zijn. De biografie van de context, die meer uitgaat van de beleving dan van feitelijke toestand, zal de toetssteen zijn van het ontwerp. Het is evident dat deze subjectieve benadering aangevuld wordt met de lezing van de objectieve elementen zoals functionaliteit, mobiliteit, juridisch kader en ruimtelijke context. Tot nu toe hebben we drie belangrijke voorwaarden omschreven om dit te bewerkstelligen. Een eerste is interactie. Interactie tussen mensen, tussen verschillende leeftijden, maar ook tussen functies, tussen gebouwen, tussen binnen en buiten, tussen historisch en hedendaags, tussen natuur en cultuur... We gaan op zoek naar de gelaagdheid die typisch is voor de stad en het leven. Het boeiende in complexiteit, de kracht van spanning. Een tweede aspect is het *open ended thinking*. We leven in een snel evoluerende maatschappij die in moeilijke tijden op losse schroeven staat. Mensen worden flexibeler en gebouwen, structuren, en steden moeten hierop anticiperen. We willen dan ook op lange termijn denken en een flexibele toekomstvisie ontwikkelen. En tenslotte impliceert onze werkmethode een aanpak op verschillende schaalniveaus. Naast de schaal van de eigenlijke opdracht wordt ook uitgezoomd naar een bredere context en ingezoomd op strategische punten. Het is een onderzoek in volle ontwikkeling, het kan wijzigen, het is niet af. En natuurlijk is het ook geen universeel toepasbare procedure, iedere ontwerper legt zijn klemtoon, maar voor ons helpt het de ontwerpopdracht te benaderen en hoofd- van bijzaken te onderscheiden. Uiteindelijk moet het een werkwijze zijn die oproept om niet alleen mooie, ecologische en/of functionele objecten te concipiëren, maar vooral om met ieder project opnieuw bij te dragen tot de *human context*, en op die manier ook bij te dragen tot de *joie de vivre* van toekomstige gebruikers.

Vraag 02 Hoe sta je tegenover wonen in de stad versus wonen op het platteland?

Leo Van Broeck

Bogdan
&
Van Broeck

Als beide verdichten, dan krijgen we een reeks vormen van stedelijkheid op verschillende schalen: de metropool, de middelgrote stad, de kleine stad en het compacte dorp op het platte land. Een dorp zou dan kunnen verdichten tot een soort micro-stad, met een paar middelhoge woontorens en vooral met heel veel rijwoningen met tuin, in een geheel met dichtheden tussen 60 en 100 woningen per hectare. Een dorp zou dan echt opnieuw op het platteland liggen, en niet langer omringd zijn door verkavelingen maar door natuur en landbouwzones. Enerzijds is in België nog dromen van een paar compacte grootsteden – vertrekkend van ons huidige versplinterd model – een utopie. Anderzijds is de huidige fragmentatie quasi behouden en ze eufemistisch een *nevelstad* of een *metropolitaan netwerk* noemen ook niet houdbaar (onze huidige zogenoemde nevelstad is alles behalve stedelijk). De oplossing zit in een tussenvorm gebaseerd op regionaal-stedelijke netwerken. Gebaseerd op instrumenten zoals *transit-oriënted development* (verdichten op slim gekozen mobiliteitsknooppunten), de ruil van bouwrechten, en een onvermijdelijk ontsnipperings- en uitdovingsgebied in het buitengebied, zou het woonstof – dat heel België nu als kruimels bedekt – kunnen coaguleren tot een multipolair netwerk van grote en kleine vormen van stedelijkheid doorvlochten met veel grotere stukken natuurgebied. Dat is bovendien de enige manier om ons land uit de file- en mobiliteitsknoop te halen waarin het zich hopeloos heeft vastgereden.

dmvA office

De verkavelingarchitectuur is dood en begraven. De inzet moet zijn om het platteland zijn eigenheid maximaal te laten bestendigen en te ontpitten waar kan met doel maximaal in te zetten op groen en landschapsherstel. Hierdoor kan er maximaal geïnvesteerd worden in het verdichten van de stedelijke structuren maar steeds met

een leefbare groene ecologische korrel in de dichte omgeving. De stad of gemeentekernen zijn hier in West-Europa gegroeid vanuit zijn middeleeuwse weefsel. Deze kernen worden gedurig ingezet naar een samensmelting van historiek en nieuwe invullingen. Deze nieuwe invullingen ontstaan vandaag de dag voornamelijk op oude economische kernen in de binnenstad en dit sinds de late jaren van de 20ste eeuw. Dit proces is in zijn laatste fase getreden. dmvA office heeft de laatste jaren een expertise van wonen opgebouwd binnen de historische stadskernen en dit met steeds een andere inval. De reconversie van de Busosite tot een gemeenschappelijk wooncomplex, de historische kavelstructuur herontdekt als verticale units project grote markt Mechelen (in aanbouw), de Lorette-site 5 eeuwen historiek gemengd met nieuwe architecturale invullingen zijn hier enkele voorbeelden van. Wonen vraagt om flexibiliteit in de tijd en dienen aanpasbaar te zijn aan de noden van de gebruiker. dmvA office is hier steeds op zoek om woonunits zo te ontwerpen dat flexibiliteit en mobiliteit een uitgangspunt wordt. Een onderzoek gaat hier bv. naar woonunits type de blob, case voor studentenhuisvesting in de toekomst voor de Kulak, woning Reyskens als flexibel woon-werk platform, … De aangekondigde woongroei in bv. in Vlaanderen zal leiden tot een expansie van de randen rond de stad. Hier zal op een intelligente manier moeten worden omgegaan om met minimale grondinname een maximaal groen behoud na te streven. Verticaal wonen zal een noodzaak worden. Dit echter conceptueel als bv. een stapeling van urban villa's met kwaliteit aan binnen- en buitenruimtes. Nieuwe uitdagingen reiken zich aan maar kan louter door een bewustwording bij beleid en consument.

En of studio architectuur

Ondanks forse uitspraken van voorname architecten, zoals *Het platteland is voor koeien*, of *Stadslucht maakt vrij*, kan het percentage van de bevolking dat niet in de stad wenst te wonen niet gemarginaliseerd worden. De term *platteland* kan naar onze mening in vraag gesteld worden vanuit de studie naar buitenstedelijke clusters en hun samenhang met mobiliteit. Het potentieel dat in de voorsteden, ofwel *Urban Sprawl* aan te wenden is, op de grens tussen stad en platteland. Collectieve woonvormen hebben een draagvlak nodig met voldoende afnemers, waarbij de dichtheid automatisch in vraag gesteld wordt. Lagere dichtheden bieden dan weer meer ruimte voor ecologisch verantwoorde structuren welke in dicht verstedelijkt gebied onmogelijk worden.

Freek Architecten

Wonen in de stad of op het platteland is niet altijd een bewuste keuze. Wonen in de stad is ongetwijfeld duurzaam. Wonen dichtbij het werk, scholen, vrienden en familie. Wonen in de stad is milieuvriendelijk. De (rij)woningen zijn er compacter en binnen fietsafstand is alles bereikbaar en beschikbaar. Wonen in de stad is multicultureel. Een smeltkroes van culturen, leeftijden en interesses. Wonen in de stad is een sociaal gebeuren. Men woont er tussen, onder en boven de mensen. Maar wonen in de stad is niet altijd budgetvriendelijk. Panden zijn er duur en gronden schaars. Koeren zijn ingesloten en tuintjes dun gezaaid. Wonen in de stad is soms compromissen moeten maken. Onze projecten zijn overwegend particuliere projecten, waarbij het budget ook een grote rol speelt. In onze projecten zien we vlug het verschil tussen de stad en het platteland. In de stad zijn de ingrepen meestal grondige verbouwingen. De aankoop van een stadswoning is voor de bouwheer al een grote hap uit zijn budget. Verder uit de stadscentra zijn gronden goedkoper. Onze nieuwbouw woningen bevinden zich dan ook meer uit het centrum van Gent. Nu Freek Architecten opgenomen is in de nieuwe architectenpool Stedelijke Woonkavels 2015 – 2019 van SO Gent, zal dit enigszins anders zijn. Kandidaat kopers die voldoen aan de eisen van SO Gent, kunnen aan betaalbare prijzen grond aankopen, en met Freek Architecten (of andere uit de pool) een nieuwbouw rijwoning bouwen.

Bob De Wispelaere en Sarah McMaster

Het wonen in de stad wordt terug meer *de stad als woning*. Het is een bewuste keuze en herontdekking voor velen om de stedelijke infrastructuur als uitloper van de eigen woning te ervaren en gebruik te maken van alle logistieke en culturele rijkdom die deze omgeving te bieden heeft. Een extensie van de private omgeving die uitnodigt tot ontmoetingen, diversiteit, beleving van stedelijke landschappen. Voorgevels en vestibules blijven boeiende opgaves om deze overgang naar de publieke sfeer in de stadswoning te thematiseren. Hiertegenover is het wonen op het platteland – voor zoverre dit in Vlaanderen bestaat – een meer teruggetrokken en contemplatievere vorm van wonen waarbij de primaire woonfunctie van beschutting een veel explicietere rol speelt. Nu ongeveer alles zowat thuis kan worden geleverd (boodschappen, kledij, boeken, …), en er geen directe noodzaak meer bestaat om de eigen private ruimte te verlaten, stelt de vraag zich welke programma's en plekken, welke maatschappelijke fenomenen in een landelijkere omgeving

het publieke leven mee vorm te geven? Hoe kunnen deze als een extensie van het landelijke leven hun rol toe-eigenen? De aard van de relatie tot het landschap of de tuin – soms louter visueel, soms intensief functioneel – is dikwijls een bepalend thema. Deze twee uitersten schetsen eerder het contrast tussen verschillende types opgaves, maar in Vlaanderen gaat deze zwart wit verhouding natuurlijk vaak niet op en hebben sommige landelijke dorpen soms een levendig centrum, terwijl sommige stadsdelen eerder op slaapdorpen lijken. Zo zijn deze twee opgaves dikwijls beiden aanwezig, zei het in andere verhoudingen. Het spanningsveld tussen het (groot) stedelijkheid en het landelijke wonen voedt onze ontwerpblik, met één vennoot die in een grootschalig Brussels co-housing project woont en één venoot die in een landelijke omgeving woont.

Joris De Baes

De Baes Architecture

Het onderscheid tussen beide is onze verstedelijkte regio voor veel interpretatie vatbaar en sterk afhankelijk van de context. Ik ben van mening dat er resoluut moet gestopt worden met het ontwikkelen van nieuwe verkavelingen aan de randen van het verstedelijkt gebied. Woonuitbreidingsgebieden moeten gebeuren door het verdichten van bestaande kernen en op basis van de aanwezigheid van openbaar vervoer en andere infrastructuur. De maatschappelijke kost van wonen op het platteland is torenhoog. Het ligt mee aan de oorzaak van een falende mobiliteit en kost ons tegelijkertijd ook onze vrijheid en gezondheid. Wonen in de kernen zorgt er voor dat de stijgende kost voor het aanleggen van infrastructuur en diensten over een groter aantal inwoners wordt gedeeld, en zorgt voor een bijkomende stedelijke dynamiek, weg van de steriele buitenwijken.

Vraag 03

Hoe sta je tegenover hoogbouw versus densiteit

Leo Van Broeck

Bogdan
&
Van Broeck

Hoogbouw is maar één van de vele vormen om densiteit na te streven. In veel gevallen haal je de nodige densiteit gemakkelijk met rijwoningen in laagbouw (tot 50 à 60 woningen per hectare is dat geen probleem). Heb je echter zeer hoge grondwaardes, of wil je een ontwikkelaar laten verdichten en tegelijk in ruil een publiek park aanleggen, of zijn er argumenten voor het aanbrengen van een landmark, dan kan hoogbouw een zeer goede oplossing zijn. Hoogbouw lijdt alleszins onder een hele reeks onterechte vooroordelen veroorzaakt door grootschalige sociale woningbouw-projecten en radicale – quasi onmenselijke – modernistische CIAM stedenbouw. Maar die problemen hadden veel meer te maken met monofunctionele zonering, met geconcentreerde kansarmoede, met een gebrek aan levend stedelijk weefsel, enz. dan met de hoogte van de gebouwen op zich. Hoogbouw is goed noch slecht, alles hangt af van hoe en waar je deze typologie toepast. We moeten dringend stoppen om de hoogte van een gebouw zo belangrijk te vinden en inzetten op de leefbaarheid van onze steden èn onze natuur.

Manuel Tardits

Mikan

Je vis moi-même dans ce que l'on nomme la banlieue, cette urbanité peu dense qui constitue une grande partie de la ville d'aujourd'hui. Mais je ne privilégie aucun lieu, je pourrais même dire que j'aime les extrêmes urbains: l'hyper densité de Hong-Kong ou la faible densité de Tôkyô me semblent tout aussi extraordinaires l'une que l'autre. La véritable campagne m'inquiète et m'ennuie. J'aime voir des hommes.

Cameleon Architects

Hoogbouw is een absolute must voor Vlaanderen om onze steden te laten evolueren tot een leefbare omgeving waar er voldoende oppervlakte beschikbaar komt voor kwalitatieve openbare ruimte en natuur tot in het hart van onze steden. De bevolkingsaangroei in onze regio dienen we passend te beantwoorden. Bouwen we Vlaanderen verder vol met middelhoogbouw in de steden en lintbebouwing of traditionele verkavelingen over de rest van Vlaanderen? Met als resultaat dat Vlaanderen verder verdwijnt in een grijze massa waar natuur en groen steeds verder worden weggedrukt. Of durven we het aan om in Vlaanderen een visie te ontwikkelen die ons een kwalitatieve en duurzame levenskwaliteit kan bieden in het hart van onze steden. Een visie die hoogbouw combineert met grondgebonden wonen, een visie van contrasten en van grootschalige openbare groene ruimte.

En of studio architectuur

Hoogbouw wordt al te vaak gezien als een instrument om de resterende open ruimte te redden. Ondanks minimale privatisering van vrije ruimte leveren woontorens een verwaarloosbare ruimtewinst op, vergeleken met een klassiek stedelijk bouwblok. De grote slagschaduw op de omgeving en inkijk dienen gecompenseerd te worden in vrije ruimte op begane grond. Het gebrek aan voeling met deze begane grond als ontspanningsruimte leidt tot verplaatsingen: hoe groter de woonconcentratie, hoe grootschaliger de transportfaciliteiten moeten zijn. Integratie in bestaande periferie vormt in dat opzicht een betere aanzet om woon-werkverkeer te minimaliseren. Verdichting is niet uitsluitend mogelijk door het inzetten van hoogbouw (woontorens). Stedenbouwkundige types zoals inbreiding, optimalisatie van bestaande stedelijke weefsels en reconversie/herbestemming van het patrimonium kunnen een waardevol antwoord bieden op de vraag van de woningmarkt. Het belang van het stedenbouwkundige niveau en onafhankelijke kwaliteitsorganen is hier zeer groot: de impact van een hoogbouwvolume is dusdanig dat dit niet als een eenvoudig wondermiddel ingezet kan worden.

Vraag 04 Hoe kunnen we de dag van vandaag betaalbaar wonen aanbieden?

Leo Van Broeck

Bogdan & Van Broeck

Alles staat of valt met hoe je *betaalbaar* definieert. Een eerste element is de locatie. Woningen in verkavelingen in het buitengebied zijn misschien wat goedkoper in aankoop, maar de totale *cost of ownership* is voor de bewoners vaak duurder: auto-afhankelijke mobiliteit, bijna geen voorzieningen in de buurt (scholen, horeca, recreatie, crèche, werk, cultuur...), vrijstaande gebouwen verbruiken meer energie en zijn duurder in onderhoud, enz. Als je daar ook nog eens de meerkost voor de gemeenschap bijtelt (files; wegen; infrastructuur zoals riolering en leidingen voor water, gas en elektriciteit; belastingaftrekbare bedrijfswagens; een te duur en te weinig performant openbaar vervoer; enz.) dan verandert het beeld totaal. Indien men *alle* kosten in rekening brengt dan is het zonneklaar dat groot- èn klein-stedelijk wonen nabij mobiliteitsknooppunten de enige betaalbare oplossing is. Een tweede element is de grootte van de woning. Het gemiddeld appartement in Europa is 65m² groot, het gemiddeld appartement in België 85m² en het gemiddeld sociaal appartement is bij ons 100m² groot. Wij zijn duidelijk gewoon om op veel te grote voet te leven. Dat impliceert dat men de focus zal moeten verleggen van de kwantiteit naar de kwaliteit van de beschikbare m².

En of studio architectuur

Het concept *betaalbaar wonen* dient van zijn negatieve bijklank ontdaan te worden; de associatie met architecturale schaarste dient afgewend te worden. Het is de verantwoordelijkheid van de architect om het budget op een kwalitatieve manier aan te wenden waar het relevant is. Wij geloven dat het herstellen van deze waarden in de hand gewerkt kan worden door het stimuleren van initiatieven die zich richten op collectiviteit, groepswoningbouw, … De optimalisatie van ruimtegebruik die cruciaal is om de

term *betaalbaar* te kunnen hanteren kan op deze manier naast de stedenbouwkundige kwaliteit afgetoetst worden aan de inherente woonkwaliteit. Bijvoorbeeld door middel van regelgeving (bouwcode, ABC van VMSW), anderzijds door het inrichten van onafhankelijke kwaliteitskamers (Welstandscommissie, GeCoRo, …). De dialoog tussen architecten, bouwheren, stedenbouwkundigen, … leidt o.i. onherroepelijk tot meerwaarde.

Joris De Baes

De Baes Architecture

Betaalbaar wonen is sterk verbonden met verdichting en moet vertrekken vanuit een langetermijnvisie. Door de stijgende grond- en bouwkosten, onder andere door de strengere eisen op vlak van energie-efficiëntie, is iedereen het er over eens dat nieuwe stedelijke woonvormen dienen te worden ontwikkeld. Er moet veel sneller worden overgegaan tot de sloop van vaak weinig kwalitatieve verouderde woningen en zelfs wijken. Het beleid van de overheid waarbij premies en verlaagde belastingtarieven worden gegund bij renovaties leidt op lange termijn meer en meer tot een bedrieglijke vorm van betaalbaarheid. Een bouwheer kiest namelijk eerder voor een verbouwing omdat de prijs voor hem in het begin lager lijkt. Op termijn is het kostenplaatje voor bouwheer en maatschappij echter vaak hoger als het plaatsen van een kwaliteitsvolle nieuwbouwwoning. Door deze manier van subsidiëring werkt de overheid mee aan het in stand houden van een vaak weinig kwalitatief verouderd patrimonium in plaats van te investeren in ruimtelijke, economische en ecologische stadswoningen.

Bob De Wispelaere en Sarah McMaster

Vooral door collectief ruimtegebruik te faciliteren. Er is gemiddeld veel (privé)ruimte die een zeer lage gebruiksfrequentie heeft. Ook al staat dit redelijk haaks op de Belgische mentaliteit, er is geen alternatief. Compact wonen vraagt een des te secuurder en efficiënter ruimtelijke aanpak. Ruimtes die eerder genereus zijn in hun kwaliteit, dan in hun kwantiteit. Een veeleisende, maar steeds nuchtere respons op de steeds strengere energieregelgeving die ook de bewoners zelf een gebruiksverantwoordelijkheid toekent.

Vraag 05 Zijn er goede voorbeelden?

Kunnen we leren uit het verleden?

Of zijn er goede hedendaagse voorbeelden?

Leo Van Broeck

Bogdan & Van Broeck

Het Verenigd Koninkrijk is een stichtend voorbeeld. Ongeveer 28% van hun grondgebied bestaat uit beschermd natuurgebied (bij ons maar 2%), en bijna al hun grote en kleine steden zijn omringd door een *green belt* waarin niet mag gebouwd worden. Zolang onze middeleeuwse steden een omwalling hadden moesten ze ook verdichten binnen die perimeter. Mede daardoor zijn vele compacte historische dorpen en kleine steden – niet alleen in Engeland maar ook bijvoorbeeld in Frankrijk – zo mooi en ogen ze zo *leefbaar*. Ze hebben een compacte micro-stedelijkheid met onmiddellijke nabijheid van alle diensten die het wonen ondersteunen. Maar het gaat niet alleen om kleinschalige gezelligheid. Ook metropolen zoals Manhattan hebben wijken met de leefbaarheid van een dorp. Bouwblokken hebben er een plint van slechts 5 à 10 bouwlagen. Dat daarachter soms een toren staat van een paar honderd meter valt amper op. Dat wat echt telt is de leefbaarheid van het stadsweefsel, het plezier van het wonen in een gemeenschap waar veel gebeurt, waar je naar believen anonimiteit en privacy kan combineren met activiteiten en sociale interactie.

Joris De Baes

De Baes Architecture

De ontwikkelingen in de Aziatische groeimetropolen gebeuren niet altijd op een even kwalitatieve manier maar maken vaak wel bepaalde mechanismen zichtbaar. Waar het behoud van het oude stadsweefsel in bepaalde groeiregio's amper een rol speelt, bestaat in Europa al te vaak de reflex tot preservatie, zelfs al is het weefsel relatief jong en weinig kwalitatief. Het moet mogelijk worden om bepaalde stadsfragmenten stelselmatig te vervangen door woningen die aan hedendaagse eisen tegemoet komen, zonder dat oude gabarieten daarbij noodzakelijkerwijze leidinggevend zijn. Op basis van een

overkoepelende visie kan gekeken worden naar de locaties waar zoiets meest opportuun is, onder andere op basis van de nabijheid van openbaar vervoer en diensten. Het zou geen van bovenaf gedirigeerde operatie hoeven te zijn, alleen al het bestaan van de mogelijkheid door het veranderen van de stedenbouwkundige regels, kan voldoende zijn om een beweging in gang te zetten. Deze strategie werd al met succes toegepast in bijvoorbeeld Tokyo, waar rondom de infrastructuurassen het lage stadsweefsel de toelating kreeg om te groeien, en deze hogere randen evolueerden naar een buffer voor het achterliggende, minder dense gebied.

dmvA office

Zonder verleden is er geen toekomst. De filosofie ontstaan uit de CIAM beweging was jaren de leidraad voor eender welk project in de wereld. Dit resulteerde in een model dat vandaag zeer kritisch kan worden bekeken en totaal in zijn doel is voorbij gestreefd maar nog steeds krachtige idealen heeft om een nieuw elan aan te geven. De kwalitatieve ecologische hoogbouw is een nieuw onderzoeksveld geworden waar overal ter wereld voorbeelden verschijnen waar met een eigenheid aan beeldkracht aan deze thematiek wordt gegeven. Denken we hier aan goede onderzoeksvoorbeelden van Lacaton Vassal, Fujuimoto, Sanaa, Ishigami, BIG, … Boeiende nieuwe inslagen die extra gestimuleerd worden met de hoogtechnologische ontwikkelingen die aan snelheid winnen.

Bob De Wispelaere en Sarah McMaster

Elk project kan binnen dit stedelijke-landelijke paradigma worden geplaatst en levert hier op zijn manier nieuwe inzichten over op. Zo denken we aan projecten met collectief ruimtegebruik met gelegenheid voor ontmoetingen en diversiteit, (bv. cohousing Brutopia) maar eveneens aan een verbouwing die de relatie tot het landschap contempleert (bv. Baaigem verbouwing).

copyrights

P 18–19
© Filip Canfyn

P 20
Port-Sud, Anderlecht
© Bogdan & Van Broeck
Sprawl and densification
Flanders Territory
© Bogdan & Van Broeck
Sprawl and densification
Flanders Territory
© Bogdan & Van Broeck
Sprawl and densification
Flanders Territory
© Bogdan & Van Broeck

P 21
Sprawl and densification
Flanders Territory
© Bogdan & Van Broeck

P 22–23
Wohnungsbau Steinwies
Zürich © Roland Bernath

P 24
boven: Feest 1 april 1980
© Familie Mondelli
onder: Piazza Carbonari
© Elli Mosayebi

P 25
links: Piazza Carbonari
© Elli Mosayebi,
rechts: Piazza Carbonari
© Familie Mondelli,
onder: Piazza Carbonari
© Giorgio Casali

P 26
boven: Yasutaka Yoshimura
© Jérémie Souteyrat
midden: Igarashi Jun
© Jérémie Souteyrat
onder: Kuma Kengo
© Jérémie Souteyrat

P 27
woning Go Hasegawa
© Jérémie Souteyrat

P 28–29
sfeerbeelden reis
© Arnout Fonck

P 30–31
Site Schorvoort, Turnhout
© Trans architectuur/
stedenbouw

P 32
boven: De Coninckplein
© Stad Antwerpen,
midden: Red Star Line
Museum
© Stad Antwerpen,
onder: Sporthal Artesis
© Ian Coomans

P 33
boven: MAS
© Sarah Blee,
midden: Park Spoor Noord
© Ian Coomans,
onder: Park Spoor Noord
© Ian Coomans
dank aan Stad Antwerpen

P 34
selectie van sfeerbeelden
© zie website

P 35–36
boven links & rechts:
Kavelproject guerrilla office
architects (goa)
© Steven Massart
onder: doorsnede
Wintercircus
© Atelier Kempe Thill

P 37
boven: Kavelproject
TEEMA architecten
en Els Claessens & Tania
Vandenbussche
© Dienst Communicatie
Stad Gent
onder: Wintercircus midden
2012 © sogent

P 38
boven: portret
Mauricio Pezo & Sofia von
Ellrichshausen, 2015
© Ana Crovetto
midden: Nida house,
Navidad, Chile, 2014-2016,
Oil on canvas,
30x30cm, 2015
© Pezo von Ellrichshausen
onder links & rechts: P
ezo von Ellrichshausen,
Solo house, Cretas, Spain,
2013 © Cristobal Palma

P 39
boven & onder links:
Guna house, Llacolen,
Chile, 2014
© Pezo von Ellrichshausen
onder midden & rechts:
Cien house, Concepcion,
Chile, 2011
© Pezo von Ellrichshausen

P 40
midden links: WuWei Kortrijk
© Studio Basta
midden rechts:
Warande Kortrijk
© Studio Basta
onder: Casalis Kortrijk
© Studio Basta

P 41
De Baes Architectuur
alle foto's, behalve onder
midden: Woning SSK,
De Baes & Van Noten
© Frans Parthesius
onder midden:
Woning SSK, De Baes
& Van Noten
© Filip Dujardin
Steven Vandenborre
Ago © Tim Vandevelde
Cm © Tim Vandevelde
Martin © Tim Vandevelde

P 42
Tentoonstelling
© Getting things done office
Oskar Leo Kaufmann
Albert Rüf , House R,
Schnepfau
© Adolf Bereuter

P 43
baumschlager eberle,
Office Block 2226,
Lustenau © Eduard Hueber
Bruno Spagolla, Primary
School, Marul
© Bruno Klomfar
Cukrowicz Nachbaur
Architekten, Vorarlberg
Museum, Bregenz
© Hanspeter Schiess

P 44-45
sfeerbeelden Mexico
© Sigrid Decramer

P 47
Studio Fragile
© Carl Bourgeois

colofon

ARCHIPEL

Dracenastraat 33
9000 Gent
info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

VOORZITTER
Bruno Vanbesien

ZAKELIJK LEIDER
Wim Supply

ARTISTIEK LEIDER
Hera Van Sande

SECRETARIAAT
Martine Pollier
Tempelhof 21
8000 Brugge

SAMENSTELLING
Hera Van Sande

RAAD VAN BESTUUR
Andie Decock
Sigrid Decraemer
Annemie Demeulemeester
Marc Felix
Arnout Fonck
Frederik Tomme
Bruno Vanbesien
Géry Vandenabeele
Jan Vandewalle
Joost Vanhove

ALGEMENE VERGADERING
Ignace Berten
Filip Canfyn
Koen Cappon
Philip Cardinael
Joost Declercq
Roland Decorte
Patrick Derycker
Freddy Deschacht
Miek Goossens
William Lievens
Evo Lo
Dominique Pieters
Lies Trybou
Paul Vandenberghe
Philippe Vierin

GRAFISCH ONTWERP
Ronny en Johny.be

V.U.
Bruno Vanbesien

sponsors

Vlaanderen verbeelding werkt

Wienerberger

Volo

partners

Universiteit Gent

KU Leuven Faculteit Architectuur

sogent

LEIE DAL

Biennale Interieur 2016

KASK

Kunstencentrum BUDA

HoGent

Orde van Architecten Vlaamse raad

design regio kortrijk

west-vlaanderen de gedreven provincie

CONCERTGEBOUW

we are the next generation
WEEK VAN HET ONTWERPEN

Design museum Gent

österreichisches kulturforum

THE MAARTEN VAN SEVEREN FOUNDATION

THINK
TECHNOLOGY
http://play.deltalight.com/technology
DELTALIGHT®
www.deltalight.com

Switch naar schoonheid

In de Niko Pure reeks vind je nu heel wat **nieuwe en betaalbare afdekplaatjes**. Ze worden vervaardigd uit materialen vol verhaal en emotie, zoals bakeliet, brons, verweerd staal of plexiglas.

Voor een **echt designstatement of een subtiel toon-op-toonaccent**.

www.niko.be

niko
Illuminating ideas.

PA-71501

PORCELANOSA

grupo

"wand- en vloertegels met oog voor design"

PORCELANOSA BELGIUM
Theofiel de Biestraat 8
2220 Heist-op-den-Berg
Belgium

Tel: +32 15 25 33 66
Fax: +32 15 25 33 67
Mail: info@porcelanosa.be
Web: www.porcelanosa.com

cahier

Cahier is een periodieke
publicatie van Archipel.

Archipel is passie voor
hedendaagse architectuur.

info@archipelvzw.be
www.archipelvzw.be

ARCHIPEL